

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Název projektu	Zvýšení kvality vzdělávání na Slezské univerzitě v Opavě ve vazbě na potřeby Moravskoslezského kraje
Registrační číslo projektu	CZ.02.2.69/0.0/0.0/18_058/0010238

Trestní a přestupkové právo

Distanční studijní text

Michal Vítek

Opava 2022

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**
FAKULTA VEŘEJNÝCH
POLITIK V OPAVĚ

Obor: 042 Právo (0421 Právo)

Klíčová slova: Trestný čin, přestupek, trestná činnost, delikty, přečin, zločin, trest, objekt trestného činu, subjekt trestného činu, objektivní stránka trestného činu, subjektivní stránka trestného činu, kriminalita, okolnosti vylučující protiprávnost, trestní řízení, přestupkové řízení

Anotace: Studijní opora podává přehled o struktuře českého přestupkového a trestního práva, jejich základních institutů a aplikaci těchto institutů v praxi.

Text volí metodu komparace trestního a přestupkového řízení, a to z důvodu podobnosti obecných částí obou právních úprav.

Autor: **JUDr. Michal Vitek, Ph.D.**

Obsah

ÚVODEM.....	4
RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍ OPORY.....	5
1 POJEM PŘESTUPKOVÉHO A TRESTNÍHO PRÁVA, JEJICH PŘÁVNÍ PRINCIPY	6
2 ZNAKY SKUTKOVÉ PODSTATY, ODPOVĚDNOST ZA PŘESTUPEK A ZA TRESTNÝ ČIN.....	17
3 OKOLNOSTI VYLUČUJÍCÍ PROTIPRÁVNOST A ZÁNİK TRESTNOSTI	24
4 DRUHY SANKCÍ V PŘESTUPKOVÉM A TRESTNÍM PRÁVU, PRAVIDLA PRO JEJICH UKLÁDÁNÍ, SPECIFIKA TRESTÁNÍ MLADISTVÝCH	30
5 PROCESNÍ ASPEKTY PŘESTUPKOVÉHO A TRESTNÍHO PRÁVA	43
6 VYBRANÉ SKUTKOVÉ PODSTATY PŘESTUPKŮ, TRESTNÝCH ČINŮ A PROBLEMATIKA DOMÁCÍHO NÁSILÍ	61
LITERATURA	68
SHRNUTÍ STUDIJNÍ OPORY	70
PŘEHLED DOSTUPNÝCH IKON.....	71

ÚVODEM

Právo je normativní systém, jehož hlavním účelem je organizace a ochrana společnosti. Právě jeho ochranná funkce se nejvíce reflektuje v právních odvětvích, které stanovují normy pro postih protiprávních jednání fyzických i právnických osob, tedy norem přestupkového a trestního práva.

Oba zmíněné obory jsou si typově podobné. To vyplývá jak z faktu jejich historické geneze, kdy se přestupkové právo vydělilo z obecné úpravy trestání, tak ze současnosti, ve které převládá zájem legislativce podříditi obě oblasti podobným právním principům a podobné struktuře právní úpravy.

Nelze však pominout také odlišnosti obou právních oborů vyplývající zejména z vyšší míry komplexity a složitosti trestního řízení vůči řízení přestupkovému. Trestní právo představuje nejdůležitější právní prostředek ochrany společnosti, což se přiměřeně promítá do jeho jednotlivých institutů. Právo přestupkové je tělesem, které se s ohledem na četnost projednávaných případů statisticky týká podstatné části populace v České republice.

Znalost základních institutů obou právních oborů je s ohledem na zaměření studijního programu, pro který je text připravován, nezbytným základem pro správné posouzení zákonem přípustných limitů škodlivého chování. Z pohledu osoby poskytující sociální služby i úředních osob je nezbytné pochopit jak znaky určitého chování vykazujícího znaky přestupku či trestného činu, tak rozumět základním principům trestního a správního postihu takového jednání.

RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍ OPORY

Předkládaný studijní text má za cíl zejména poskytnout studentovi přehled o tématice trestního a přestupkového práva tak, aby se student seznámil se základními teoretickými východisky uvedených právních oborů, pochopil je na příkladu praktických situací a naučil se rozlišovat mezi druhy správní a trestní odpovědnosti v praktických situacích.

Studijní opora v úvodní kapitole objasňuje pojem trestního a přestupkového práva, hovoří o právních principech, na kterých jsou obě materie postaveny a podává přehled právních předpisů tvořících základní rámec právní úpravy. Podává rovněž vymezení přestupkového a trestního práva.

Studijní opora se dále zabývá definicí trestného činu a přestupku, oba pojmy definuje po linii znaků skutkové podstaty, podává výklad pojetí odpovědnosti za spáchané přestupky a trestné činy, a to včetně otázky omylů v trestním a přestupkovém právu.

Samostatně je pojednáno o okolnostech vylučujících protiprávnost a podmínek zániku trestnosti jako materiálních korektivech trestního a správního postihu.

Klíčovým institutem pro oba zmíněné právní obory je oblast trestání, resp. udělení sankce. O trestání je pojednáno v samostatné kapitole.

Studijní opora se následně věnuje základním procesním institutům obou právních odvětví a podává shrnutí průběhu trestního a přestupkového řízení. Opora rovněž uvádí některé z relevantních skutkových podstat trestných činů a přestupků, které mají zejména přesah do oblasti poskytování sociálních služeb, ale také např. do výkonu veřejné správy obecně či do oblasti ochrany před domácím násilím.

1 POJEM PŘESTUPKOVÉHO A TRESTNÍHO PRÁVA, JEJICH PRÁVNÍ PRINCIPY

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola definuje oba právní obory jako samostatná odvětví práva, provádí úvodní výklad do struktury právní úpravy a charakterizuje obě právní materie typickými definičními znaky, které ji odlišují od jiných právních oborů.

Zejména se zabývá teleologickými východisky úpravy, definuje pojem kriminality a uvádí, jak na tento jev společnost právními prostředky reaguje. Kapitola se dále zabývá principy, na kterých je právní úprava založena.

CÍLE KAPITOLY

Student má pochopit důvody úpravy přestupkového a trestního práva, rozlišit typové odlišnosti obou právních oborů a uvědomit si praktický obsah principů, na kterých právní úprava obou odvětví stojí.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Přestupek, Trestný čin, Trestní právo, Přestupkové právo, Kriminalita, Právní principy

ÚVOD

Cílem studia kapitoly je pochopení důvodů a podstaty studia přestupkového a trestního práva, relací obou oborů k právním oborům příbuzným a pochopení principů, na kterých je přestupkové a trestní právo založeno.

Předpokladatelný čas ke studiu činí 2 – 6 hodin v závislosti na dohledávání a prohlubování informací nabídnutých v textu.

Po prostudování kapitoly by měl být student schopen charakterizovat oba právní obory jejich typovými odlišnostmi k jiným právním oborům, rozumět důvodům právní úpravy v dané oblasti a chápat podstatu principů, na kterých jsou oba právní obory založeny.

VÝKLADOVÁ ČÁST

1. Reakce práva na společensky nežádoucí jednání

Právo se od ostatních normativních společenských systémů odlišuje zejména vynutitelností svých norem prostředky veřejné moci. Představuje tedy formalizovanou a institucionální stránku společenského donucení. Charakter a intenzita takového působení je však rozdílná, v závislosti na konkrétním charakteru právní represe. Dvě základní formy veřejnoprávní represe spočívají v prostředcích práva správního, přesněji správního trestání, neboli v právu přestupkovém, a dále v prostředcích práva trestního.

Důvody podobnosti obou právních úprav vycházejí jak z kontextu historického, a to vzhledem k vyčlenění práva přestupkového z obecné úpravy práva trestního, tak ze současného pojetí veřejnoprávního trestání, které by mělo být založené v zásadě na obdobných principech. V obou právních oborech tak nalézáme uplatnění zásad oficiality, zásady, že není trestného činu a trestu bez zákona (*nullum crimen, nulla poena sine lege*), zásady presumpce nevinoty do pravomocného rozhodnutí o spáchaném skutku, v obou řízeních je nutné zaručit obžalovanému právo na obhajobu, byť v jiném rozsahu a jinými prostředky. Uvedené principy jsou shodné pro právní úpravy přestupkového a trestního práva v různých zemích západního civilizačního okruhu.

Obě zmíněné oblasti představují relativně samostatné oblasti práva, strukturou však do jisté míry analogické. Shodně se dále rozdělují na část hmotnou a procesní, shodně lze hmotnou část u obou právních oborů na část obecnou a zvláštní. Zejména po rekodifikaci správního práva v podobě zákonů č. 250/2016 Sb., přestupkového zákona, a zákona č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích, nalézáme značné podobnosti mezi oběma právními obory zejména v rovině obecné části hmotného práva. Podobné jsou například instituty okolností vylučujících protiprávnost jednání, materiálně-formální pojetí jednotlivých skutkových podstat, okolnosti zániku trestnosti, specifický přístup k trestání mladistvých.

Zatímco předmětem správního práva trestního (tedy přestupkového práva) je postih jednání, které zákon pojmenovává pojmem **přestupek**, předmětem trestního práva je reakce právního systému na **trestné činy** (ať již přečiny či zločiny), tedy ta jednání pachatelů, která zákon sám jako trestný čin ve zvláštní části trestního zákoníku označí. Skutečnost, že trestný čin představuje závažnější společenské jednání a také fakt, že zákon umožňuje na trestný čin reagovat důslednějšími prostředky, má potom za následek logicky složitější a komplexnější charakter trestněprávní úpravy, a to zejména v procesní rovině.

Následující stránky se budou zabývat výkladem pojmů přestupkového a trestního práva, vytyčení jejich hranic a základním institutům obou právních odvětví nezbytných pro pochopení jejich obsahu a pro další práci s tématem.

1.3. Kriminalizace jako předpoklad trestněprávního postihu

Kriminalizací rozumíme označení určitého jednání za trestné¹. To je možné provést pouze na základě zákona, tedy subsumpcí určitého jednání pod skutkovou podstatu příslušného trestného činu. Rozšiřování podmínek trestní odpovědnosti jak postupem orgánů činných v trestním řízení, například v důsledku analogie, možné není, a to jak s ohledem na zájem o dosažení spravedlnosti, tak právní jistoty.

Trestnost jednotlivých jednání se v čase mění a reflektuje do aktuální právní úpravy v závislosti na společenských a politických proměnách. Určité druhy jednání jsou za trestné považovány v podstatě absolutně, napříč různými právními systémy a v různých dobách (vražda či krádež)², v jiných oblastech se trestní represe vyvíjí dynamicky, například v oblasti ochrany životního prostředí či pohled na trestní represu v oblasti sexuálního chování a projevů přitažlivosti³.

1.4. Účel přestupkového práva

Hlavním účelem **přestupkového práva** je ochrana společnosti před činy označenými jako přestupky. Přestupkem je ve smyslu ust. § 5 ZoP společensky škodlivý protiprávní čin, který je v zákoně za přestupek výslovně označen a který vykazuje znaky stanovené zákonem, nejde-li o trestný čin⁴. Nabídnutá definice obsahuje pozitivní i negativní znaky přestupku:

- pozitivními znaky vymezení přestupku jsou i) protiprávnost, ii) označení v zákoně za přestupek a iii) skutečnost, že daný skutek či čin vykazuje znaky stanovené zákonem;
- negativním vymezením je potom skutečnost, že se v daném případě o čin trestný, tedy některý z činů uvedených ve zvláštní části TZ.

ZoP již nepracuje s kdysi ustáleným pojmem „správního deliktu“, volí jednotnou terminologii, kdy veškeré přestupky označuje pouze pojmem „přestupek“, tedy i delikty právnických osob. Důvodem bylo sjednocení úpravy přestupků a správních deliktů, kdy pojem správního deliktu byl odvozován z právní teorie a judikatury, nebyl však legálně definován.⁵

Definice přestupku je založena na tzv. materiálně-formální pojetí, kdy ke vzniku odpovědnosti za přestupek je nezbytné, aby předmětný čin naplnil veškeré v definici obsažené znaky současně⁶. Za absence jednoho ze znaků uvedené skutkové podstaty nelze na spáchání přestupku usuzovat. Obdobně je konstruována také trestní odpovědnost na základě TZ. Důvody pro tento přístup jsou z velké části historické, záměrem je zejména zabránit možnému rozšiřování přestupkové či trestní odpovědnosti na základě analogie, které je v oblasti trestního a přestupkového práva nepřijatelná. Čistě formální pojetí by na straně

¹ GŘIVNA, T., str. 169.

² I tento poznatek však relativizuje pohled historický, ve kterém bychom našli řadu opačných příkladů.

³ GŘIVNA, T., tamtéž.

⁴ Viz § 5 ZoP.

⁵ Důvodová zpráva k ZoP, § 5.

⁶ Důvodová zpráva k ZoP, tamtéž.

druhé mohlo vést k přepjatě formalistickému přístupu, kdy by posuzující správní orgán musel postihovat i jednání, která jsou svým charakterem bagatelní, nicméně *stricto sensu* umožňují postih dle příslušné normy přestupkového práva.

Rozdíl v rozsahu pojetí mezi správní a trestní odpovědností je pak zejména skutečnost, kdy správní trestání postihuje porušování konkrétních zákonných příkazů a zákazů stanovených normami správního práva, zatímco právo trestní, s ohledem na širší pojetí chráněného společenského zájmu, postihuje i abstraktněji vymezená pravidla chování, která nejsou přímo pozitivně vyjádřena v právní normě (např. t.č. vraždy, pomluvy či podvodu).

Z pohledu objektu, tedy chráněného zájmu, lze shrnout, že přestupkové právo zejména chrání zájem na řádném výkonu veřejné správy a další zákonem vymezené oblasti ochrany zájmu společnosti; trestní právo má objekt širší, chrání, kromě výše uvedeného, také přirozená lidská práva zajištěná samotným ústavním pořádkem, např. právo na život, soukromí, rodinný život a mnohá další.

1.5. Účel trestního práva

Hlavním účelem **trestního práva** je ochrana společnosti před kriminalitou. Tento účel je mnohem širší než uložení trestu, které vnímáme jen jako jeden z prostředků, kterým je ochrana společnosti zajišťována. V teorii trestního práva se zejména rozlišují různé přístupy k funkci trestání, a to podle funkce trestu:

- a) **Odplatný (retributivní) pohled** vnímá trest jako přirozený následek kriminálního jednání, přirozenou reakci společnosti na vady v jednání a postoj pachatele. Smyslem trestu má být způsobení újmy pachateli v rovině jeho subjektivního vnímání a ve snaze odradit jej od dalšího páchání trestné činnosti.
- b) **Teorie odstrašení**, dle které má být trest zejména prostředkem odstrašení pachatele od konání trestné činnosti. Slabinou takového přístupu je zejména spoleh na dostatečnou míru racionality potenciálního pachatele trestné činnosti, který se na základě vědomé obavy z následku rozhodne trestnou činnost nepáchat. Zejména zjevné je to v případě trestných činů spáchaných v afektu či pod tlakem závislosti na návykových látkách či mimořádně tíživé životní situace (resp. v kombinaci těchto faktorů). Uvedená teorie, svým charakterem teorie původní, zažila renesanci zejména v totalitním trestním právu, kde vedla také k tendencím zveřejňovat výkon trestu či zpráv o výkonech trestu⁷, což je doposud uplatňovaná tendence například v některých autokratických státech.
- c) **Nápravná (rehabilitační) teorie**, která je koncepčně orientována na budoucí přínos trestu pro pachatele, a tím pádem i pro společnost. Smyslem společenské reakce v podobě trestu nemá být „potrestání“ pachatele jako takové, ale snaha o nápravu těch okolností v jeho životě (momentů jeho ontogeneze), které k trestné činnosti

⁷ VÁLKOVÁ, H., a kol., str. 216.

vedou. Cílem takového přístupu je „převýchova“ pachatele, nikoliv jen jeho potrestání.

V realitě se všechny zmíněné přístupy prolínají. Ačkoliv dochází, zejména v teoretické rovině, k akcentu na nápravné teorie trestání, systém prozatím nedisponuje takovými prostředky a možnostmi, aby s každým pachatelem trestné činnosti s dostatečnou účinností individuálně pracoval a k nápravě jej vedl. Příklon od retributivní k rehabilitační teorii může narážet také na některé tradiční pohledy v rámci části společnosti, kdy zjevně existuje poptávka po „spravedlivé odplatě“ jako jedné z cest dosažení společensky žádoucího stavu. Nepotvrzuje se však, že by vědomí přísnější sankce plošně vedlo k redukci kriminálního jednání, zejména potom u skutků páchaných v afektu či ve stavu snížené přičetnosti či celkové nepřičetnosti. Rehabilitační teorie je někdy prezentována jako nový, pokrokový směr v kriminologii, ve skutečnosti však jsou její kořeny velice historické a sahají až k myšlenkám Hugo Grotia či zejména Cesare Beccari⁸.

V kriminologii lze identifikovat také některé krajní teorie funkce trestu: teorii psychologického donucení, teorii speciální prevence či slučovací teorii, usilující o spojení myšlenky odplatné a účelové funkce trestu. V české právní nauce se uplatní zejména pohled slučovací teorie, tedy spojení myšlenky odplatné a účelové funkce trestu⁹. Je totiž velice sporadické, do jaké míry současný systém trestání je schopen plnit funkce resocializační, resp. nápravné. To je patrné zejména z vysokého počtu recidivy, tedy opakovaného páchaní trestné činnosti, nevyjímaje osob, které výkonem trestu (zejména trestu odnětí svobody) procházejí. Uvedený jev byl navíc pozorován také u trestání mladistvých, kdy se pravděpodobnost páchaní další trestné činnosti při návratu z výkonu trestu zvyšuje¹⁰.

Výkonem trestu odnětí svobody se však bezpochyby posiluje ochranná funkce trestu v důsledku alokace potenciálních recidivistů v místech výkonu, tedy ve vězeňských zařízeních. Významné je to zejména u pachatelů, kteří páchají trestnou činnost formou pokračujících jednání, anebo si například trestnou činností obstarávají prostředky na pořízení návykových látek.

1.6. Vymezení trestního a přestupkového práva

Hranici trestního a přestupkového práva není v mnoha případech snadné určit. Negativně lze přestupek vůči trestnému činu vymezit tak, že přestupkem je protiprávní čin pouze tehdy, nejde-li o trestný čin¹¹. Pokud by však došlo k tomu, že určitý skutek naplní znaky skutkové podstaty jak přestupku, tak trestného činu, posoudí se uvedené jednání jako

⁸ VÁLKOVÁ, H., a kol., str. 216.

⁹ VÁLKOVÁ, H., a kol., tamtéž.

¹⁰ MATOUŠEK, O., str. 115.

¹¹ PRÁŠKOVÁ, H., str. 105

trestný čin. Odpovědnost za přešůpek je z takového pohledu subsidiární.¹² V takovém případě by totiž naplnění skutkové podstaty v duchu formálně-materiálního pojetí trestného činu muselo vést k závěru o tom, že došlo ke spáchání trestného činu.

2.1. Základní zásady trestního práva

Stejně jako jakýkoliv jiný právní obor, také trestní právo spočívá na určitých zásadách a principech, které mají význam zejména pro poznání obsahu trestního práva, jeho další tvorbu a výklad jeho norem při aplikaci. Tedy, zásady bereme v úvahu jak v případě tvorby nových právních norem dané oblasti (tak, aby byl zajištěn soulad s jinými právními normami), tak v případě aplikace zákonné normy, kdy za pomoci zásad objasňujeme její obsah. Některé zásady můžeme dovozovat již z ústavněprávní úpravy, jiné jsou vyjádřeny v základních normách trestního práva a jinými normami se prolínají.

V rovině ústavněprávních zásad hovoříme zejména o:

- 2.1.1. zásadu humanismu a přiměřenosti uvedenou v čl. 5 Ústavy ČR,
- 2.1.2. zásadu zákonnosti, obsaženou v čl. 39 LZPS, který uvádí, že „*jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na majetku, lze za jeho spáchání uložit.*“ Samotná trestnost činu se potom posuzuje a zákon se ukládá dle předpisu účinného v době spáchání skutku. Smyslem této úpravy je zejména vyhnout se možné zpětné kriminalizaci jednání, které trestné v době spáchání nebylo – tedy jednomu z projevů zákazu tzv. retroaktivity, tedy zpětné působnosti zákona;
- 2.1.3. čl. 6 odst. 2 a 3 LZPS zakazuje trest smrti (s korektivem čl. 6 odst. 4 LZPS), který stanoví, že „porušením práv podle tohoto článku není, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné. Právo bránit svůj či život jiného člověka i se zbraní je zaručeno za podmínek, které stanoví zákon“ – uvedené ustanovení cílí zejména na podmínky okolností vyvolávající trestnost (viz ustanovení níže).

V rovině zákonných norem nalézáme zejména tyto zásady:

- 2.1.4. **Zásada subsidiarity trestní represe**, vyjádřenou v ust. § 12 odst. 2 TZ, v souladu se kterým lze „*trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.*“ Jinými slovy, pokud lze určité jednání osoby postihnout i jinými prostředky než prostředky trestního práva z důvodu, že nenaplnuje skutkovou podstatu trestného činu (tedy, pokud se jedná například o občanskoprávní deliktní odpovědnost či odpovědnost správně-právní), trestní represe se neuplatní. Uvedená zásada bývá také někdy označována jako „*ekonomie trestní hrozby*“ či

¹² PRÁŠKOVÁ, H., tamtéž.

„zásada pomocné role trestní represe“¹³ Taková označení jsou příhodná, zejména s ohledem na mnohem nákladnější a komplexnější podobu trestního řízení ve srovnání s řízením přestupkovým. Trestní právo je z uvedeného pohledu krajním prostředkem ochrany společnosti.

2.1.5. **Zásada odpovědnosti za zavinění** (o tématu viz níže). Základem trestní odpovědnosti je zavinění konkrétní osoby ve vztahu ke spáchání trestného činu, tedy tzv. subjektivní odpovědnost. Pokud zákon nestanoví výslovně možnost zavinění z nedbalosti, je třeba dokázat úmyslné zavinění trestného činu. Zásada odpovědnosti za zavinění je protipólem zásady odpovědnosti za vzniklý stav (tedy tzv. objektivní odpovědnosti), která je aplikována zejména u přestupků právnických osob.

2.1.6. **Zásada individuální odpovědnosti za spáchaný trestný čin**, která představuje opak kolektivní viny, tedy principu aplikovaného v některých nedemokratických právních řádech.

Některé specifické zásady trestního práva vyplývají ze zavedení trestní odpovědnosti právnických osob na základě ZoTPO, a sice:

- **zásada přechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce**, která se týká trestání právnických osob – ty lze zrušit postupem stanoveným zákonem, v takovém případě je nezbytné, aby trestní odpovědnost přešla na právního následovníka;
- **zásada souběžné a nezávislé odpovědnosti fyzických a právnických osob**.

2.2. Základní zásady přestupkového práva:

2.2.1. Velká část zásad přestupkového práva je analogická se zásadami práva trestního, jedná se zejména o **zásadu *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*** (tedy možnost stíhání jen ze zákonných důvodů a udělení pouze takového trestu, který zákon připouští), **zásadu *presumpce nevinny***, **zásadu *řádného a spravedlivého procesu***, **zásadu *legality a oficiality***, **zásadu *ne bis in idem*** či **zásadu *materiální pravdy***.

2.2.2. Určité odlišnosti se projevují při **aplikaci zásady *přiměřenosti a individualizace trestu***. Zásady ukládání trestů jsou v případě správního trestání odlišné od ukládání trestněprávních sankcí, což vyplývá zejména z odlišné druhové skladby trestů za přestupky oproti trestům za spáchané trestné činy, ale také z odlišných procesních východisek přestupkového řízení oproti řízení trestnímu. Společné však oběma právními odvětvím je zejména to, že trest musí vždy uložen s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného přestupku a se zohledněním individuálních poměrů pachatele. Odlišné je v tomto ohledu

¹³ JIŘÍČEK, P., str. 54.

také vymezení polehčujících a přitěžujících okolností, ke kterým se při ukládání trestu přihlíží.

- 2.2.3. V zásadě **řádného zákonného procesu** dochází k reflexi zásady *nullum crimen sine lege* v procesním ohledu¹⁴. Správní orgán je povinen v řízení o přestupku postupovat striktně v souladu se zákonem a zasahovat do práv osob, které jsou stíhány, jen v míře nezbytně nutné pro účely přestupkového řízení.

Projednání přestupků musí rovněž respektovat požadavky plynoucí z práva na spravedlivý proces ve smyslu čl.6 odst. 1 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv, což je zajištěno jak procesními právy účastníků, tak rovněž možnostmi soudního přezkumu rozhodnutí správního orgánu v režimu zákona č. 150/2002 Sb., soudního řádu správního.

- 2.2.4. Shodný obsah má v přestupkovém právu rovněž **zásada ne bis in idem**, tedy že nesmí být dvakrát rozhodnuto v téže věci. To platí také v právu trestním.

- 2.2.5. Rozdílné pojetí je třeba spatřovat zejména v uplatnění **zásady práva na obhajobu**. Právo na obhajobu je v trestním řízení pojímáno významně širěji než v řízení o přestupku, proto přestupkové právo například nezná institut povinné obhajoby, typický pro právo trestní. Obviněný z přestupku však i tak má právo se hájit všemi právem dovolenými prostředky, zejména se vyjadřovat ke všem skutečnostem, nahlížet do spisu správního orgánu, podávat návrhy na doplnění dokazování a podávat opravné prostředky proti rozhodnutí.

- 2.2.6. Souladná s širším principem dobré správy je rovněž **zásada rozhodování v přiměřené lhůtě**, která je reflexí čl. 38 odst. 2 LZPS, který stanoví, že „každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům.“ Konkrétní jednotnou lhůtu pro dokončení řízení o přestupku však zákon nestanoví a kritérium přiměřenosti je nutno posoudit zejména se zohledněním tří základních kritérií, tedy povahy řízení, postupu orgánů státu a chování účastníka¹⁵.

3. Rozdíl v pojetí přestupkového a trestního práva – přehledová tabulka

Trestní a přestupkové právo, ač je v mnoha ohledech koncipováno podobně, se v některých definičních znacích podstatným způsobem liší. Následující tabulkový přehled má objasnit základní rozdíly obou právních oborů:

	Přestupkové právo	Trestní právo
--	--------------------------	----------------------

¹⁴ PRÁŠKOVÁ, H., str. 32

¹⁵ PRÁŠKOVÁ, H., str. 45

Relevantní právní úprava:	Nekodifikováno	Kodifikováno částečně (zvláštní část trestního zákoníku pro výčet skutkových podstat trestných činů)
Základní úprava – obecná část ¹⁶ :	Zákon č. 250/2016 Sb., o přestupcích, subsidiárně zákon č. 500/2004 Sb., správní řád.	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob.
Základní procesněprávní úprava:	Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, za přiměřeného užití zákona č. 250/2016 Sb., o přestupcích	Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže
Označení protiprávního jednání:	přestupek	trestný čin (přečin či zločin v závislosti na výši trestní sazby), případně provinění u mladistvých
Řízení, ve kterém je rozhodováno o vině a sankci:	Přestupkové řízení (jako druh správního řízení). Správní řízení tvoří jeden celek. Možný je přezkum v následném soudním řízení po linii správního soudnictví.	Trestní řízení (jako řízení <i>sui generis</i>), které se dělí na přípravnou fázi a fázi hlavního líčení (fázi soudní). Opravné prostředky směřují po linii řádné soudní soustavy.
Předpoklad odpovědnosti pachatele:	Odpovědnost za nastalý stav i za zavinění (postačí nedbalost, není-li uvedeno, že je vyžadován úmysl). Odpovědnost za nastalý stav se týká zejména odpovědnosti právnických osob.	Odpovědnost výlučně za zavinění (nutný je úmysl, není-li uvedeno, že postačuje nedbalost).

¹⁶ Vedle základních zákonných právních předpisů tvoří úpravu trestního a přestupkového práva také řada podzákonných norem či ustanovení v dalších zákonech. Do celkového rozsahu právní úpravy je třeba zahrnout také vybrané normy ústavního práva.

Druhy sankcí:	Katalog sankcí v § ZoP a v některých dalších právních předpisech.	Katalog sankcí uvedený výlučně v TZ a zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob
Přezkum nesprávného rozhodnutí:	Odvolání proti rozhodnutí o přestupku. Možnost následného soudního přezkumu podle zákona č. 150/2002 Sb., soudního řádu správního (tedy ve správním soudnictví)	Odvolání proti rozsudku či usnesení, kterým se řízení končí. Následná možnost dovolání jako mimořádného opravného prostředku. Další mimořádné opravné prostředky (stížnost pro porušení zákona, obnova řízení)

ZÁVĚR

Kapitola podává odpověď na základní otázky týkající se důvodů trestněprávní a přestupkové úpravy, principů, na kterých jsou obě materie založeny a rozdílů obou právních odvětví. Smyslem kapitoly je pochopit „etos“ zmíněných právních oborů.

DEFINICE

Přestupkem je společensky škodlivý protiprávní čin, který je v zákoně za přestupek výslovně označen a který vykazuje znaky stanovené zákonem, nejde-li o trestný čin.

Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.

KONTROLNÍ OTÁZKA

1. Která teorie trestání je aktuálně z pohledu konstrukce českého trestního práva preferovaná: a) teorie retribuční, b) teorie rehabilitační, c) teorie odstrašení, d) kombinace všech přístupů k trestání

2. Veškeré skutkové podstaty trestných činů jsou uvedeny: a) v několika navazujících právních normách, b) ve zvláštní části trestního zákoníku, c) v obecné části trestního zákoníku, d) v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody
 3. V čem se liší odpovědnost za přestupek a za trestný čin v závislosti na jeho koncepci: a) odpovědnost za trestný čin je výlučně odpovědností za zavinění, b) odpovědnost za trestný čin i za přestupek je vždy odpovědností za stav, c) odpovědnost za trestný čin je odpovědnost objektivní – za stav, d) odpovědnost za přestupek je vždy odpovědností objektivní – za stav.
-

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Student zpracuje esej na téma důvodů formálního pojetí přestupku a trestného činu, a to z pohledu důvodů zvolené koncepce, a dále výhod a nevýhod takového přístupu.

DALŠÍ ZDROJE

Studentům lze doporučit shlednutí základních ustanovení zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, vč. příslušného komentáře, a dále zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich.

2 ZNAKY SKUTKOVÉ PODSTATY, ODPOVĚDNOST ZA PŘESTUPEK A ZA TRESTNÝ ČIN

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola si klade za cíl definovat konkrétní obsah pojmů přestupku a trestného činu z pohledu jejich znaků, tedy i předpokladů odpovědnosti za spáchané protiprávní jednání.

Kapitola vychází z konstrukce skutkové podstaty, nastiňuje systematické dělení trestných činů a pojednává o jednotlivých modalitách zavinění trestněprávního jednání.

CÍLE KAPITOLY

Cílem kapitoly je objasnit studentovi, jak je konstruována trestní a správní odpovědnost za spáchané skutky a jaké musí být naplněny znaky, aby bylo možné usuzovat na splnění podmínek přestupkové či trestní odpovědnosti.

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

2 – 3 hodiny v závislosti na rozsahu dohledávaných informací

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Subjektivní stránka, Objektivní stránka, Subjekt, Objekt (trestného činu/přestupku), Zavinění, Omyly v trestním a přestupkovém právu.

ÚVOD

Aby bylo možné určité jednání nazývat trestným činem či přestupkem, je nezbytné, aby takové jednání naplnilo konkrétní znaky stanovené zákonem. To odpovídá formálnímu pojetí trestného činu či přestupku, ke kterému má současná právní úprava nejbližší. Důvodem

ZNAKY SKUTKOVÉ PODSTATY, ODPOVĚDNOST ZA PŘESTUPEK A ZA TRESTNÝ ČIN

takového doktrinárního požadavku je zájem legislativce na tom, aby nedocházel k nepřípustnému rozšiřování trestní či správní odpovědnosti za jiná jednání, která z pohledu zákona trestná nejsou.

VÝKLADOVÁ ČÁST

Trestným činem se rozumí protiprávní čin, který trestní zákoník označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v trestním zákoníku. Trestné činy se dělí na:

- a) přečiny, kterými jsou typově méně společensky škodlivá jednání, konkrétně pak všechny nedbalostní trestné činy a úmyslné trestné činy s horní hranicí trestní sazby do 5 let;
- b) zločiny jsou všechny ostatní trestné činy, které nejsou přečiny, přičemž jako zvlášť závažné zločiny jsou označeny ty trestné činy, pro které zákon stanoví trest s horní hranicí trestní sazby alespoň 10 let.

Skutková podstata trestných činů je založena na tzv. formálním pojetí, předpokladem naplnění skutkové podstaty určitého činu je tak formální splnění všech jeho znaků uvedených v zákoně. Pokud tyto jsou naplněny, jedná se o spáchaný trestný čin, aniž je přímo posuzována otázka míry společenské škodlivosti jako materiální znak trestného činu. Zvolená koncepce má zejména bránit libovůli soudů a možnému zneužití ve smyslu rozšiřování trestní odpovědnosti, nese sebou nicméně riziko určitého formalistického pojetí trestní odpovědnosti u pachatelů, kteří sice svým skutkem formálně naplní znaky trestného činu, avšak jejich jednání ve skutečnosti je společensky nebezpečné jen minimálně. Zákon se snaží takové riziko kompenzovat některými instituty, například upuštěním od potrestání podle § 46 TZ, dle kterého „*od potrestání pachatele, který spáchal přečin, jeho spáchání lituje a projevuje účinnou snahu po nápravě, lze upustit, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a k dosavadnímu životu pachatele lze důvodně očekávat, že již pouhé projednání věci postačí k jeho nápravě i k ochraně společnosti*“. V praxi je však tento institut aplikován ojediněle.

Skutkovou podstatu trestného činu (a potažmo i přestupku) je možné definovat čtyřmi obligatorními znaky jejich skutkové podstaty, tedy **objektem, objektivní stránkou, subjektem a subjektivní stránkou**. Absence jednoho z takových znaků má za následek, že dané jednání vůbec nemůže naplnit skutkovou podstatu stanovenou zákonem, tedy není přestupkem, resp. trestným činem.

K níže uvedeným obligatorním znakům skutkové podstaty mohou přistoupit také fakultativní znaky, které se mohou nacházet u některých skutkových podstat, například určité místo spáchaní trestného činu či specifický čas jednání, cíl, pohnutka či motiv.

- 3.1. **Objektem trestného činu** (resp. přestupku) je určitý společenský zájem chráněný zákonem, tedy například zájem na ochraně majetku, života, zdraví či veřejného pořádku. Objekt lze dělit na:

- objekt obecný – tedy souhrn nejdůležitějších vztahů, zájmů a hodnot, které chrání trestní zákon¹⁷. V případě práva přestupkového se potom jedná v obecné rovině o zájem na řádném výkonu veřejné správy;
- objekt druhový – o druhovém objektu v teorii trestní práva hovoříme ve vztahu ke konkrétnímu okruhu společenských zájmů, které trestní právo chrání. Takové jednotlivé druhové objekty jsou uvedeny v jednotlivých názvech hlav zvláštní části TZ (tedy například „trestné činy proti životu a zdraví“ či „trestné činy proti majetku“ atp.).
- objekt individuální – představuje konkrétní společenský zájem ve vztahu k určitému konkrétnímu spáchanému trestnému činu, tedy například ko

3.2. **Objektivní stránka** zahrnuje jednání, následek a příčinný vztah mezi jednáním a následkem, tedy existenci spojitosti mezi jednáním pachatele a následkem, který v důsledku takového jednání nastane.

Podstatné je, že následek musí být přičitatelný jednání pachatele, musí být v konkrétním případě dána a prokázána příčinná souvislost. Následek, který by nastal nepřímo na činu pachatele (například, pachatel udeří nižší silou oběť, která následně, tedy po konci útoku v rozrušení z nepozornosti vstoupí na vozovku, kde dojde k usmrcení střetem s jedoucím vozidlem) by nebyl pachateli přičitatelný a trestní odpovědnost by byla dovozena maximálně ve vztahu k původnímu jednání pachatele.

3.3. **Subjektem** se rozumí samotná **osoba pachatele**. Aby bylo možné vyvodit závěr o přičitatelnosti určitého jednání (skutku) pachatele k předmětné skutkové podstatě, je třeba zejména splnit základní předpoklady správní a trestní odpovědnosti u dané konkrétní osoby.

Jak podle norem přestupkového, tak trestního práva, je možné, aby pachatelem byla fyzická i právnická osoba.

U osoby právnické nastává způsobilost být pachatelem trestného činu již jejím vznikem, tedy zápisem do obchodního rejstříku či jiné veřejnoprávní evidence v závislosti na druhu této právnické osoby.

Aby mohla určitá fyzická osoba odpovědná za spáchaný trestný čin, musí kumulativně splnit následující základní podmínky trestní odpovědnosti:

- a) zletilost
- b) přičetnost, tedy absence stavu nepřičetnosti či snížené přičetnosti

Ad. a) Zletilost:

¹⁷ JELÍNEK, J., str. 152

Trestní odpovědnost nastává v plném rozsahu dosažením věku 15 let, tedy dnem, kdy osoba dosáhne uvedeného věku. Pachatel ve věku 15 let až do dovršení věku 18 let je tzv. mladistvým pachatelem a užijí se na něj ustanovení ZoSVM a další podmínky zvláštní úpravy dle TZ. Pokud pachatel spáchá trestný čin ve věku blízkém věku mladistvých, přihlédne se k uvedené skutečnosti jako k polehčující okolnosti podle § 41 odst. 1 písm. f) TZ, nevede to však k zániku trestní odpovědnosti jako takové. Za věk blízký mladistvým se považuje obecně věk do 24 let a představuje polehčující okolnost ve smyslu zásad pro udělování trestu, nezabavuje však pachatele odpovědnosti za spáchaný čin.

Ad. b) Příčetnost:

Předpoklad příčetnosti pro páčání trestného činu je vymezena negativně v ust. § 26 TZ (a doplňkově v podobě zmenšené příčetnosti v § 27 TZ). Uvedené ustanovení stanoví, že *„Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.“*

Příčetností se rozumí subjektivně daná způsobilost být z hlediska svých duševních schopností, tedy rozpoznávacích a rozumových a schopností určovacích a ovládacích pachatelem trestného činu. Duševní poruchou se v tomto případě rozumí stav, který vede ke snížení uvedených schopností. Nejedná se tedy pouze o duševní onemocnění, ale jakýkoliv jiný stav, včetně stavu intoxikace, který k vymizení rozpoznávacích a určovacích vlastností může vést. Duševní poruchu lze charakterizovat také jako zásadní odchylku od duševního zdraví a rovnováhy¹⁸. Existence duševní poruchy v době spáchání trestného činu neznamená automaticky, že pachatel nemůže být podroben následku v režimu TZ, zejména je v takovém případě možné uložení některých z ochranných opatření dle § 98 a násl. TZ.

3.4. **Subjektivní stránka** zahrnuje vnitřní, psychický stav pachatele ve vztahu k protiprávnímu jednání. Obsah subjektivní stránky se v přestupkovém a trestním právu zásadně liší.

3.5. **Zavinění v přestupkovém právu**

Shodně s definicí v trestním právu je zavinění chápáno jako vnitřní vztah pachatele ke spáchanému přestupku. Obdobná je rovněž systematika druhů zavinění (úmysl/nedbalost a jejich modality) – proto je odkázáno na níže uvedený výklad o zavinění v trestním právu.

Zásadním rozdílem oproti úpravě nedbalosti v trestním právu však stanoví § 15 odst. 1 ZoP, podle kterého postačí v případě přestupku zavinění z nedbalosti, pokud není ve skutkové podstatě příslušného přestupku stanoveno, že se vyžaduje zavinění

¹⁸ DRAŠTÍK, A., komentář k § 26 TZ.

úmyslné. V trestním právu je tato konstrukce opačná, což vyplývá zejména ze skutečnosti, že trestní právo postihuje společensky závažnější jednání.

Některé skutkové podstaty přestupků, zejména v případě přestupků spáchaných právními osobami, jsou však založeny na tzv. objektivní odpovědnosti, tedy odpovědnosti za vzniklý stav, bez ohledu na to, kdo jej zavinil. Správní orgán v takových případech nezkontroluje, zda je dán prvek zavinění, ale pouze prověřuje, zda není dán tzv. liberační důvod z takové odpovědnosti, tedy že právní osoba vynaložila veškeré úsilí pro to, aby splnila povinnosti, které jí jsou příslušnou právní normou uloženy.

3.6. **Zavinění v trestním právu**

Pro spáchání trestného činu je nezbytné prokázat zavinění pachatele, a to v závislosti na konkrétní skutkové podstatě buď v podobě nedbalosti, anebo úmyslu. Tím se konstrukce liší od práva přestupkového, což vyplývá z Pokud není v konkrétní skutkové podstatě trestného činu přímo vyjádřena povinnost, že trestný čin může být spáchán z nedbalosti (například § ublížení na zdraví z nedbalosti), potom se pro naplnění skutkové podstaty vyžaduje úmyslné jednání pachatele.

Úmysl se v trestním právu vyskytuje ve dvou modalitách, tedy jako přímý a nepřímý. Přímým úmyslem je stav, kdy pachatel chtěl způsobem uvedeným v zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, nepřímý úmysl nastane v situaci, kdy pachatel věděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že je způsobí, s tím byl srozuměn.

Nedbalost se rozlišuje na vědomou a nevědomou.

Vědomou nedbalostí je v souladu s ust. § 16 odst. 1 písm. a) TZ stav, kdy pachatel věděl, že může způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení či ohrožení nezpůsobí.

Nevědomou nedbalostí nazýváme v souladu s ust. § 16 odst. 1 písm. b) TZ stav, kdy pachatel nevěděl, že svým jednáním může takové porušení anebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a ke svým osobním poměrům vědět měl a mohl.

3.7. **Omyl v trestním a přestupkovém právu**

S ohledem na význam zavinění jako předpokladu spáchání trestného činu či přestupku fyzické osoby, je nutné se zabývat také otázkou omylu jako okolnosti narušující v daném případě stav zavinění za spáchaný skutek.

Omyly se shodně v trestním i přestupkovém právu dělí na omyly skutkové a právní, konkrétně následovně:

- 3.7.1. **Skutkový omyl negativní** – představuje situaci, kdy pachatel nezná určitou okolnost patřící ke znakům trestného činu, nezná tedy okolnost podmiňující jeho trestní odpovědnost; Skutkový omyl negativní má za následek vyloučení odpovědnost za úmyslný trestný čin (či přestupek) a trestný čin spáchaný z vědomé nedbalosti.
- 3.7.2. **Skutkový omyl pozitivní** – představuje situaci, kdy se pachatel naopak domnívá, že existují veškeré znaky trestní odpovědnosti či odpovědnosti za přestupek, ale ve skutečnosti **chybí** některý ze znaků takového činu. Takové jednání může být trestným jako pokus o spáchaní trestného činu či přestupku.
- 3.7.3. **Právní omyl negativní** – představuje situaci, kdy pachatel neví, že některé jeho jednání naplňuje skutkovou podstatu trestného činu či přestupku, tedy se domnívá, že jeho jednání **není** právem postižitelné. V takovém případě je pachatel vinný spáchaním přestupku či trestného činu, a to s ohledem na zásadu *ignorantia legis non excusat*, tedy že neznalost zákona neomlouvá. Korektivem však je v tomto případě ustanovení § 19 odst. 1 TZ, který stanoví, že „*kdo při spáchaní trestného činu neví, že jeho čin je protiprávní, nejedná zaviněně, nemohl-li se omylu vyvarovat.*“ Omylu však je vždy možné se vyvarovat, pokud povinnost pachatele seznámit se s příslušnou právní úpravou vyplývala pro pachatele ze zákona nebo jiného právního předpisu, úředního rozhodnutí nebo smlouvy, zaměstnání, povolání, postavení či funkce, anebo mohl-li pachatel protiprávnost činu rozpoznat bez zřejmých obtíží¹⁹, tedy například v případech zcela zjevných porušení zákona (například u násilných trestných činů).
- 3.7.4. **Právní omyl pozitivní** – představuje situaci, kdy se pachatel domnívá, že svým jednáním naplňuje skutkovou podstatu určitého přestupku či trestného činu, ale přesto tak jedná. V takovém případě se nedopouští ani přestupku, ani trestného činu, neboť takový závěr by byl nepřipustným rozšiřováním trestné odpovědnosti nad rámec stanovený zákonem.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Kapitola podává přehled o základních definičních prvcích skutkové podstaty trestného činu a přestupku. Uvádí právně-teoretické předpoklady správní a trestní odpovědnosti a pojednává o koncepci právního omylu jako okolnosti zasahující do odpovědnosti za konkrétní spáchaný skutek.

Smyslem je uvědomit si právně-teoretické předpoklady ve smyslu závěru o spáchaní trestného činu a naplnění podmínek pro vznik trestněprávní odpovědnosti. Takové vědomí je podstatné pro odlišení trestněprávní od jiných druhů odpovědnosti (občanskoprávní či přestupkové).

¹⁹ Ust. § 19 odst. 2 TZ

KONTROLNÍ OTÁZKA

1. Za trestný čin je odpovědný: a) pachatel, který dovršil věk 14 let; b) pachatel, který dovršil věk 15 let; c) pachatel, který dovršil věk 18 let, d) pachatel, který dovršil věk 14 let a spáchal zvláště závažný zločin;
 2. Právní omyl negativní způsobuje: a) zánik trestní odpovědnosti, b) odpovědnost pachatele za páchaný skutek, c) sníženou odpovědnost pachatele, d) odpovědnost pachatele za skutečně spáchaný skutek
 3. Nepříčetným je pachatel: a) pro psychické onemocnění, b) pro omyl, c) z důvodu afektu, d) z důvodu duševní poruchy
-

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Student zpracuje esej na téma, jak se liší generální objekt přestupkového a trestního práva a co je primárním zájmem postihu normami přestupkového práva oproti normám trestního práva.

DALŠÍ ZDROJE

Studentům lze doporučit shlednutí základních ustanovení zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, vč. příslušného komentáře, a dále zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich.

3 OKOLNOSTI VYLUČUJÍCÍ PROTIPRÁVNOST A ZÁNİK TRESTNOSTI

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola pojednává o dvou základních oblastech právních institutů, jejichž důsledkem je zánik odpovědnost za spáchané trestné činy a přestupky. Uvedené instituty představují korektiv jinak přísného formálního pojetí spáchaní trestného činu.

CÍLE KAPITOLY

Cílem kapitoly je vysvětlení základních institutů umožňujících vyloučení trestní a správní odpovědnosti za spáchané přestupky a trestné činy za situace, ve které jsou jinak naplněny podmínky pro vznik odpovědnosti za spáchaný delikt.

Student by měl být schopen kriticky posoudit možnosti ve smyslu vyloučení aplikace trestněprávního postihu na konkrétní případ za situace, kdy je dán jeden z důvodů okolností vylučujících protiprávnost.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Krajní nouze, Nutná obrana, Přípustné riziko, Oprávněné použití zbraně, Promlčení, Účinná lítost

ÚVOD

Striktně formální pojetí trestného činu vyžaduje určité korektivy, které brání trestní odpovědnosti v případech, ve kterých jsou dány dodatečné okolnosti, které snižují či jinak relativizují trestní odpovědnost případných pachatelů.

VÝKLADOVÁ ČÁST

Pojem tzv. okolností vylučujících protiprávnost je do značné míry společné jak přestupkovému, tak trestnímu právu, a to zejména co do základních skutkových podstat těchto okolností.

Konkrétně se jsou jimi:

- **Krajní nouze** dle § 28 odst. 1 TZ: „Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem, není trestným činem.“, resp. dle § 24 odst. 1 ZoP: „Čin jinak trestný jako přestupek není přestupkem, jestliže jím někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému zákonem.“

Institut krajní nouze je považován za institut nejobecnější.

- **Nutná obrana** dle § 29 odst. 1 TZ: „Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný trestním zákonem, není trestným činem.“, resp. dle § 25 odst. 1 ZoP: „Čin jinak trestný jako přestupek není přestupkem, jestliže jím někdo odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný zákonem.“
- Svolení poškozeného (§ 26 ZoP, § 30 odst. 1 TZ: „Trestný čin nespáchá, kdo jedná na základě svolení osoby, jejíž zájmy, o nichž tato osoba může bez omezení oprávněně rozhodovat, jsou činem dotčeny.“)

Institut svolení poškozeného lze aplikovat pouze u některých trestných činů, zejména majetkových. Vychází se zde z premisy, že svolení může být dáno pouze takovému jednání a z něj vyplývajícimu následku, o kterém může poškozený sám a bez dalších omezení disponovat. Čin tak nesmí primárně zasahovat do zájmů společnosti, měl by se týkat pouze sféry dispozice dané osoby.

- **Přípustné riziko** (§ 27 ZoP, § 31 odst. 1 TZ: „Trestný čin nespáchá, kdo v souladu s dosaženým stavem poznání a informacemi, které měl v době svého rozhodování o dalším postupu, vykonává v rámci svého zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce společensky prospěšnou činnost, kterou ohrozí nebo poruší zájem chráněný trestním zákonem, nelze-li společensky prospěšného výsledku dosáhnout jinak.“)

Institut přípustného rizika má značné implikace zejména co do oblasti poskytování lékařské a sociální péče. Jednání, které by jinak bylo trestné, trestným není, pokud je páčáno v rámci zaměstnání, povolání, postavení či funkce při výkonu společensky prospěšné činnosti, je činěno lege artis a za dalších podmínek vyplývajících z poskytování takové činnosti (jako například podmínek informovaného souhlasu pacienta s určitým zákrokem).

- **Oprávněné použití zbraně** (§ 28 ZoP, § 32 odst. 1 TZ: „Trestný čin nespáchá, kdo použije zbraně v mezích stanovených jiným právním předpisem.“)

Touto okolností se rozumí zejména použití zbraně na základě norem upravující činnost ozbrojených složek (tedy např. z.č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, z.č. 553/1991 SB., o obecní policii, dále celní zákon, zákon o BIS a další obdobné předpisy), a to při plnění profesních povinností členů těchto ozbrojených složek. Jednání civilních osob při použití zbraně je třeba kvalifikovat pod pojmy krajní nouze či nutné obrany a je třeba naplnit podmínky v těchto skutkových podstatách uvedené.

Význam okolností vylučujících protiprávnost spočívá v korektivu možného postihu tím, že skutek, který by za jiných okolností představoval přestupek či trestný čin, tedy, naplňoval by znaky pro takovou kvalifikaci stanovené zákonem, je spáchán za přítomnosti některé z okolností vylučujících protiprávnost, která takové jednání činí nepostižitelným. Takové okolnosti pak představují „určitý způsob řešení konfliktu zájmů, z nichž pouze jeden může být preferován anebo zachráněn.“²⁰

Institut okolností vylučujících protiprávnost je zejména nutné odlišit od **institutu zániku výkonu správního trestu** (v přestupkovém právu) či **zániku trestní odpovědnosti** (v trestním právu) – uvedené instituty působí následně, po jeho spáchání.

Problematika zániku trestní odpovědnosti zahrnuje okruh okolností, které nastaly až poté, kdy byl spáchán příslušný trestný čin, avšak dříve, než je o něm pravomocně rozhodnuto.²¹ Následkem takové okolnosti je nemožnost zahájení trestního stíhání či pokračování v něm, vedou tak k zániku trestně-procesního vztahu, nikoliv vztahu trestně-hmotného. České právo vymezuje následující obecné případy zániku trestní odpovědnosti:

a) **Institut účinné lítosti**, která se uplatní jak u dospělých, tak u mladistvých pachatelů. Lze ji aplikovat pouze u trestných činů uvedených v ust. § 33 TZ, zde uvedený katalog je však poměrně široký, zahrnuje aktuálně celkem padesát sedm skutkových podstat trestných činů, zejména z oblasti ohrožovacích, nedbalostních či daňových deliktů. Předpokladem zániku trestní odpovědnosti podle účinné lítosti je současné naplnění tří podmínek:

- Jedná se o některý z trestných činů uvedených v § 33 TZ;
- Trestný čin byl dokonán (trestnost přípravy a pokusu zaniká za zvláštních podmínek)
- Pachatel dobrovolně škodlivému následku svého činu zamezil anebo jej napravil, a zároveň učinil o trestném činu oznámení v době, kdy škodlivému následku mohlo být zabráněno. Je nutno zdůraznit, že pachatel tedy musí činit dobrovolně, z vlastní pohnutky (nikoliv tedy až na podnět orgánu činného v trestním řízení).

Přestupkové právo účinnou lítost jako institut nezná.

b) **Institut promlčení trestního stíhání**

V případě promlčení zaniká samotná trestnost (tedy hmotněprávní vztah) předmětného trestného činu. Promlčení nastává automaticky, uplynutím promlčecí doby stanovené zákonem od ukončení jednání, které by jinak bylo trestným činem. Důvodem promlčení je postupné snížení společenské škodlivosti, slábne tak i potřeba

²⁰ PRÁŠKOVÁ, H., str. 165.

²¹ JELÍNEK, J., str. 335

trestněprávní reakce na spáchaný trestný čin, a to jak z hlediska generální, tak individuální prevence²². Vzhledem k různé závažnosti jednotlivých trestných činů zákon stanoví v ust. § 34 TZ několik sazeb pro určení promlčecí lhůty, a to následovně:

Trestní odpovědnost za trestný čin zaniká uplynutím promlčecí doby, jež činí

- a) třicet let, jde-li o trestný čin, za který trestní zákon dovoluje uložení výjimečného trestu, a trestný čin spáchaný při vypracování nebo při schvalování privatizačního projektu podle jiného právního předpisu,*
- b) patnáct let, činí-li horní hranice trestní sazby odnětí svobody nejméně deset let,*
- c) deset let, činí-li horní hranice trestní sazby odnětí svobody nejméně pět let,*
- d) pět let, činí-li horní hranice trestní sazby odnětí svobody nejméně tři léta,*
- e) tři léta u ostatních trestných činů.*

U mladistvých platí zvláštní úprava, která zásadně zkracuje délku promlčecí doby přibližně na jednu polovinu jejího trvání ve srovnání s dospělými pachateli²³.

Závěr o tom, že nastalo promlčení trestného činu, by představoval procesní překážku dalšího pokračování trestního řízení. Takové řízení by muselo být zastaveno.

Podmínky **promlčení podle přestupkového práva** jsou stanoveny v § 30 ZoP, a to tak, že promlčecí doba činí 1 rok anebo 3 roky, pokud jde o přestupek, za který stanoví zákon sazbu pokuty, jejíž horní hranice přesahuje alespoň 100.000,- Kč. Promlčecí doba počíná běžet dnem následujícím po spáchaní přestupku, což odpovídá také konstrukci pro promlčení trestného činu. Do běhu promlčecí doby se nezapočítává doba, po kterou se pro shodný čin vedlo trestní řízení, doba, kdy je přestupkové řízení přerušeno podle § 85 odst. 3 (tedy například tehdy, kdy správní orgán řízení o přestupku zahájil a následně jej přerušil z důvodu podezření na spáchaní trestného činu), dále na dobu řízení před správním soudem a na dobu trvání podmíněného upuštění od uložení správního trestu.

Situace, ve kterých nastanou některé z okolností vylučující protiprávnost, bývají často podstatou debat o možném vyloučení trestního či správního postihu a je možné je jednoduše demonstrovat na konkrétních příkladech. Tak například, přestupek nespáchá ten, kdo rozbije okno na parkovišti parkujícího cizího vozidla, ve kterém je s ohledem na vysoké vnější teploty uvězněné dítě ve zjevném ohrožení života. Ve střetu dvou hodnot chráněných právem (tedy práva na ochranu života a práva na ochranu majetku) tak zcela převáží zájem na

²² JELÍNEK, J., str. 340.

²³ Srovn. § 31 ZoSVM.

ochranu prvního jmenovaného. Méně zřejmá pak může být situace, ve které dochází k odvrácení trvajícího útoku na zájem chráněný zákonem. Například, pokud je proti útočnickovi použita obrana vyšší intenzity, než je samotný útok útočníka. Uvedený příklad pak řeší právě institut nutné obrany, který je vůči institutu krajní nouze ve vztahu speciality.

KONTROLNÍ OTÁZKA

1. Krajní nouze má vůči nutné obraně vztah: a) subsidiarity, b) speciality, c) konzumpce, d) generality
2. Promlčení přestupku nastává: a) ve lhůtách stanovených trestním zákoníkem, b) v závislosti na systematické zařazení konkrétní skutkové podstaty přestupku, c) v režimu § 30 ZoP v době 1 či 3 let, d) po 2 letech od spáchání
3. Institut účinné lítosti: a) se uplatní v přestupkovém řízení, b) se neuplatní v přestupkovém řízení, c) se uplatní v přestupkovém i trestním řízení, d) se neuplatní u mladistvých pachatelů

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Student vyhodnotí, zda je dán důvod okolností vylučujících protiprávnost v následujícím případě: Majitel autoservisu dostihne a fyzicky napadne zloděje, který z jeho provozovny odcizil majetek v hodnotě 10.000,- Kč, přičemž při útoku pachatelé způsobí středně závažné poranění. Student v závislosti na závěr, ke kterému dospěje, uvede polemiku nad tím, zda aktuální pojetí okolností vylučujících protiprávnost je vhodně nastaveno či nikoliv.

DALŠÍ ZDROJE

Zejména studium ust. § 28 – 32 TZ vč. souvisejícího výkladu a komentované literatury.

Zdroje ze seznamu pramenů.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Okolnosti vylučující protiprávnost jsou v oblasti přestupkového i trestního práva definovány obdobně. Konkrétní rozdíly se projeví zejména v aplikační praxi a vyplývají zejména z rozdílů skutkových podstat přestupků a trestných činů. Při úvaze o tom, zda byl určitý trestný čin či přestupek spáchán, je vždy nezbytné posoudit také skutečnost, zda není v konkrétním případě přítomna okolnost vylučující protiprávnost.

Případy zániku trestnosti představují zákonný korektiv již spáchaných trestných činů a přestupků v situacích, kdy ze zákonem stanovených důvodů zanikla trestnost takových činů. K okolnostem vylučujícím protiprávnost i případům zániku trestnosti se přihlíží vždy z úřední povinnosti.

Důvody zániku odpovědnosti za přestupek jsou odlišné zejména v tom, že neznají institut účinné lítosti. Konstrukce promlčení přestupku je však k promlčení trestného činu obdobná, rozhodovací praxe se však může lišit.

4 DRUHY SANKCÍ V PŘESTUPKOVÉM A TRESTNÍM PRÁVU, PRAVIDLA PRO JEJICH UKLÁDÁNÍ, SPECIFIKA TRESTÁNÍ MLADISTVÝCH

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola podává přehled o systému sankcí v přestupkovém i trestním právu, přičemž uvádí jak jednotlivé druhy sankcí s obecným vysvětlením, tak uvádí zásady pro udělování sankcí s přihlédnutím k jejich účelu.

Kapitola se rovněž týká některých skutečností, které se týkají trestání mladistvých jako specifickou oblastí trestního postihu.

CÍLE KAPITOLY

Cílem kapitoly je poskytnout přehled o systému sankcí v českém přestupkovém a trestním právu a vysvětlit okolnosti, které vedou k individualizaci konkrétní sankce v jednotlivých případech.

Student by měl být schopen vysvětlit, jaké sankce lze za spáchání přestupku či trestného činu uložit a k jakým okolnostem je při ukládání konkrétních sankcí nutno přihlédnout. Student by měl být schopen v obecné rovině posoudit, které skutečnosti jsou přitěžující a které jsou polehčující z pohledu intenzity uložené sankce.

Student by měl být schopen vysvětlit, co je účelem předmětné sankce, tedy, jakou plní sankce z pohledu trestání roli.

Student by měl být schopen rovněž jmenovat odlišnosti při trestním a správním postihu mladistvých.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Trest, Ochranné opatření, Zásady trestání, Pokuta, Trest odnětí svobody, Polehčující okolnosti, Přitěžující okolnosti, Trestání mladistvých

ÚVOD

Trestem v nejzákladnějším slova smyslu je třeba rozumět zákonem stanovený právní následek za určité protiprávní jednání²⁴. Pro uložení trestu musí být zejména příznačné, že ji pachatel vnímá jako újmu, proto se také v minulosti s ohledem na významně horší životní podmínky lidí v minulosti užívaly tresty tvrdší až brutální. Bez navození újmy by sankce neměla význam, neboť by neplnila funkci postihu pachatele za protiprávní jednání. Do této otázky pak směřuje také aktuální debata ohledně možné individualizace trestních sankcí, které mají na osoby s různými životními návyky mnohdy odlišné dopady. Nezřídka se objevují případy, kdy i výkon trestu není mezi některými odsouzenými vnímán jako okolnost významně zhoršující jejich životní standard.

Účelem trestu v obecné rovině je zejména:

- a) ochrana společnosti před pachateli přestupků a trestných činů, tedy funkce prevence;
- b) individuální působení na pachatele přestupku a trestného činu ve smyslu jeho nápravy, případně zamezení další protiprávní činnosti, tedy funkce rehabilitační a
- c) působení v rovině generální prevence, tedy výchovného působení na další členy společnosti, a to prostřednictvím právního povědomí, které trestní politika pomáhá spoluvytvářet.

Jednotlivé prvky účelu trestu se přitom v praxi sbíhají; v případě některých odsouzených potom převažují některé funkce nad jinými. Zřejmě je u „nenapravitelných“ recidivistů či osob, které páchají opakovaně trestnou činnost pro přítomnost určité duševní poruchy, tedy například u osob umístěných do výkonu zabezpečovací detence, kdy významně převažuje ochranná funkce trestu nad jinými.

VÝKLADOVÁ ČÁST

4.1. Druhy sankcí v přestupkovém a trestním právu

Současný mezinárodně-politický rámec reflektovaný do základních ústavních norem českého práva nepřipouští tresty, které by spočívaly v mučení, nelidském nebo ponižujícím zacházení, nuceným pracím anebo v trestu smrti²⁵. Trest smrti byl součástí českého (resp. československého práva) až do 02.05.1990, kdy došlo k jeho zrušení přijetím novely tehdy platného trestního zákona; do té doby uložené a nevykonané tresty smrti byly přeměněny v doživotní výkony trestu odnětí svobody. Výjimku z nemožnosti uložení nuceného trestu je pouze trest obecně prospěšných prací, resp. výkon prací ukládaných odsouzeným v rámci trestu odnětí svobody za podmínek zvláštního zákona.

²⁴ JELÍNEK, J., str. 346

²⁵ Srov. Čl. 6 až 9 LZPS.

DRUHY SANKCÍ V PŘESTUPKOVÉM A TRESTNÍM PRÁVU, PRAVIDLA PRO JEJICH UKLÁDÁNÍ, SPECIFIKA TRESTÁNÍ MLADISTVÝCH

Historický pohled na trestání je mnohem rozmanitější; dokumentována je celá řada trestů, mnohdy disproporčně krutých ve vztahu k činům, za které byly ukládány. Humánnost trestání tedy není historickou normalitou, vychází zejména ze zákazů uvedených v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, která je součástí českého právního řádu jako ratifikovaná mezinárodní smlouva a zveřejněna sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod č. 209/1992 Sb. Úmluva obsahuje některá klíčová ustanovení pro materii trestního práva. V čl. 2 sice ještě připouští teoretickou možnost uložení trestu smrti, v čl. 3 však zakazuje mučení, v čl. 4 zakazuje otroctví a nucené práce, v čl. 6 zakládá právo na spravedlivý proces, se kterým se m.j. váže podmínka veřejného projednání věci, v souladu se zákonem a v přiměřené lhůtě, stanoví se rovněž princip presumpce neviny (čl. 6 odst. 2) a základní katalog práv na obhajobu v čl. 6 odst. 3. Čl. 7 stanoví zákaz trestu bez zákona, čl. 13 stanoví právo na účinné opravné prostředky.

Současná teorie trestání je v souladu se svým historickým vývojem, ale také mezinárodně-právním rámcem, ovládána následujícími zásadami.

- a) **Zásadou zákonnosti** – tedy, že nelze stanovit trest bez zákona, pokud hovoříme o právu trestním, tak nelze stanovit sankci odlišnou od výčtu uvedeného v TZ;
- b) **Zásadou přiměřenosti** – tedy, že ukládaná sankce musí být přiměřená druhu a závažnosti spáchaného trestného činu;
- c) **Zásadou individualizace trestních sankcí** – tedy, že druh i výměra trestu musí odpovídat konkrétním okolnostem vztahujícím se ke spáchanému trestnému činu i osobě pachatele;
- d) **Zásadou personalitý sankce** – tedy, že aplikovaný trest by měl dopadat vždy na osobu pachatele a jen v minimálním rozsahu na jeho bezprostřední okolí (tedy typicky jeho rodinu);
- e) **Zásadou humanity sankcí** – spočívající v zákazu krutých a nepřiměřených sankcí.

Katalogy jednotlivých sankcí obsažené v §§ 36 až 104 TZ (v případě práva trestního) a §§ 35 a násl. ZoP (v případě práva přestupkového) a některých dalších předpisech správního práva představují konečný výčet možných sankcí, které lze za přestupek či trestný čin uložit. Rozšiřování druhů trestů ze strany orgánu sankci ukládající je v souladu se zásadou *nulla poena sine lege* nepřípustné. Nelze rovněž uložit jiný druh trestu za čin, který lze ze zákona trestat jen určitým stanoveným druhem trestu.

Zákon o přestupcích uvádí v ust. § 35 následujících pět druhů sankcí, tedy správních trestů:

- **Napomenutí**, tedy nejmírnější prostředek správního postihu pachatele, který se užije pouze v případech, ve kterých je taková sankce dostatečná.

- **Pokutu**, jejíž výše je konkretizována v jednotlivých zákonech obsahujících skutkové podstaty přestupků;
- **Zákaz činnosti**, která souvisí se spáchaným přestupkem;
- **Propadnutí věci nebo náhradní hodnoty, související se spáchaným přestupkem** (tedy užitá ke spáchání přestupku či získaná v rámci spáchání přestupku);
- **Zveřejnění rozhodnutí o přestupku.**

Trestní zákoník rozlišuje ve výčtu trestních sankcí mezi tresty a ochrannými opatřeními, přičemž mezi tresty řadí:

- **Odnětí svobody**: České právo umožňuje až doživotní trest odnětí svobody v případě vybraných skutkových podstat zvláště závažných zločinů. Konkrétní výměry délky možného trestu odnětí svobody jsou stanoveny vždy v příslušné skutkové podstatě trestného činu uvedené ve zvláštní části trestního zákoníku, přičemž i v rámci jedné skutkové podstaty může dojít k diferenciaci výše trestní sazby v závislosti na přítomnosti určité kvalifikující okolnosti. Pro výkon trestu odnětí svobody se odsouzený zařazuje do věznice s ostrahou či zvýšenou ostrahou. Možné je rovněž podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody se současným stanovením zkušební lhůty, který se aplikuje zejména v případě méně závažných provinění či případů, kdy by umístění pachatele do výkonu trestu odnětí svobody nebylo z pohledu individuální prevence vhodné.
- **Domácí vězení**: jedná se o jeden z tzv. alternativních trestů, který se vykonává v místě trvalého bydliště odsouzeného. Režim dodržování domácího vězení je průběžně kontrolován za asistence probační a mediační služby. Odsouzenému je dovolen pohyb mimo místo výkonu za účelem realizace výdělečné činnosti či k zajištění základních životních potřeb.
- **Obecně prospěšné práce**: jedná se o jeden z tzv. alternativních trestů, jehož uložení je možné pouze za přečin. Výkon je kontrolován ze strany probační a mediační služby, přičemž výměra nesmí překročit délku 300 hodin.
- **Propadnutí majetku**: jedná se o nejzávažnější majetkový trest ukládaný tehdy, pokud se pachatel odsuzuje k výjimečnému trestu anebo za zvláště závažný zločin, kterým se pachatel pro sebe či pro jiného snažil získat či získal majetkový prospěch.
- **Peněžitý trest**: jedná se o trest, který je možné uložit za trestný čin, kterým se pachatel snažil pro sebe či pro někoho jiného získat majetkový prospěch, anebo za podmínek § 67 odst. 2 TZ, tedy v případech, kdy zákon výslovně umožňuje uložení trestu za takový trestný čin a vzhledem k povaze spáchaného činu a osobě pachatele je uložení takového trestu vhodné. Zvláštností uvedeného trestu je, že ihned po jeho výkonu (tedy uhrazení) se na pachatele hledí tak, jako by nebyl odsouzen, tedy k zahlazení trestu dochází již úhradou.

- **Propadnutí věci:** trest slouží k postihnutí věci a majetkových hodnot, které jsou bezprostředním výnosem z trestné činnosti.
- **Zákaz činnosti:** trest je možné uložit tehdy, pokud se pachatel dopustil trestného činu v souvislosti se zakazovanou činností, lze jej uložit na dobu až deseti let.
- **Zákaz držení a chovu zvířat:** nově zařazený druh trestu postihuje trestnou činnost páchanou v souvislosti s držením, chovem anebo péčí o zvíře.
- **Zákaz pobytu:** soud může zamezit pachateli vstup do obvodu, ve které ze strany pachatele docházelo k páchání trestné činnosti, nesmí však umožnit pachateli vstup na místo či obvod, kde se nachází trvalý pobyt pachatele.
- **Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce:** uvedený trest přichází v úvahu tehdy, pokud k trestné činnosti dochází v souvislosti s účastmi pachatele na sportovní, kulturní či takové společenské akci, typicky se jedná o případy tzv. fotbalových výtržností. Tento druh trestu se vykonává ve spolupráci s probačním úředníkem.
- **Ztráta čestných titulů nebo vyznamenání;** odebrány mohou být čestné tituly a vyznamenání uložená podle vnitrostátních právních předpisů;
- **Ztráta vojenské hodnosti;** lze uložit pouze tehdy, pokud je pachatel – příslušník ozbrojených sil - odsuzován za úmyslný trestný čin spáchaný ze zvláště zavrženíhodné pohnutky k nepodmíněnému trestu odnětí svobody nejméně na dvě léta.
- **Vyhoštění,** tedy trest, který je možné uložit pouze pachateli, který není občanem České republiky. Je nepřípustné, aby bylo rozhodnuto o vyhoštění českého občana, případně aby byl český občan v trestním či jiném řízení proti jeho vůli zbaven českého občanství, aniž by byl současně občanem jiného státu. Účelem trestu vyhoštění je zabránit pachateli v možném opětovném páchání trestné činnosti na území České republiky.

Ochrannými opatřeními jsou:

- **Ochranná léčba,** která se ukládá v případech podle § 40 odst. 2 (tedy pachateli se zmenšenou přičetností) a 47 odst. 1 TZ (pachatel se nacházel ve stavu zmenšené přičetnosti či v jiném stavu vyvolaném duševní poruchou, a zároveň ochranné léčení zajistí nápravu pachatele a ochranu společnosti lépe než trest), anebo pachateli, který nemůže být trestně odpovědný pro nepřičetnost a zároveň by byl jeho pobyt na svobodě nebezpečný. Ochrannou léčbu je možné uložit vedle jiného trestu či při upuštění od potrestání. Ochranná léčba se vykonává v zařízeních psychických nemocnic.
- **Zabezpečovací detence,** která představuje nejzávažnější ochranné opatření, může být ukládána opakovaně, vždy po přezkoumání po jednom roce trvání, a to teoreticky bez dalšího omezení celkové délky trvání. V případě zabezpečovací detence je oproti ochranné léčbě posílen prvek ochrany společnosti před zájmem na léčebné působení na pachatele trestného činu. Jedná se o prostředek důraznější, než je ochranné léčení,

ukládány zejména v případech, ve kterých by ochranné léčení nebylo způsobilé dostatečně zajistit ochranu společnosti.

- **Zabrání věci, náhradní hodnoty, části majetku či spisů a zařízení**, přičemž uvedené opatření se vztahuje na zabránění věci, která byla použita ke spáchání činu, popřípadě kterou pachatel získal trestným činem.
- **Ochranná výchova**, která se ukládá zásadně mladistvým pachatelům (tedy ve věku od 15 do 18 let), a to v případech, kdy je současná výchova z pohledu zajištění řádného vývoje mladistvého a ochrany společnosti před jeho negativním působením insuficientní. Ochranná výchova se vykonává v domovech mládeže, diagnostických ústavech a výchovných ústavech.

Ochranná opatření je možné charakterizovat jako samostatný druh trestních sankcí, které je možné uložit nejen trestně odpovědným osobám, ale také osobám, které nejsou trestné pro nedostatek přičetnosti (srov. § 26 a 27 TZ) či věku. Nedostatek přičetnosti pak může být dán zejména za podmínek duševní poruchy. Koncepčními rozdíly mezi trestem a ochranným opatřením je zejména:

- a) účel ochranných opatření, u kterých je významně posílena zejména nápravná, rehabilitační funkce sankce oproti funkci retributivní;
- b) podmínky ukládání ochranných opatření, kdy ochranné opatření lze uložit současně s trestem či vedle trestu.

Už ze samotného výčtu uvedených sankcí je zjevné, že trestněprávní úprava disponuje širším katalogem možných sankcí, což lze vysvětlit zejména s ohledem na nutnost větší individualizace trestní sankce ve vztahu k pachateli trestní činnosti a jiným objektem trestněprávní úpravy. Možnost komplexnějšího postihu pachatele trestných činů vyplývá také ze skutečnosti, že ve věci o vině a trestu rozhoduje soud, tedy orgán justice, zatímco rozhodování o přestupku je svěřeno orgánu státní správy či samosprávy, tedy orgánu exekutivnímu.

4.2. Zásady udělování trestu, polehčující a přitěžující okolnosti:

Při určení a výměře trestu, jak správného, tak za spáchaný trestný čin, je zejména nezbytné přihlídnout k polehčujícím a přitěžujícím okolnostem, které pachateli vzhledem ke spáchání daného skutku svědčí. Existence polehčujících okolností zejména nemůže vést k rozhodnutí o tom, že pachatel není ze spáchaného přestupku či trestného činu vinen – takový závěr by přicházel v úvahu výlučně v případě, pokud by se daný skutek nestal či by nebyl přestupkem (event. trestným činem dle zákona), případně pokud je přítomna jedna z okolností protiprávnost vylučující, anebo trestnost činu zanikla.

Existence polehčující či přitěžující okolnosti má však přímý dopad na druh a výši zvoleného trestu, tedy například určení délky trestu odnětí svobody v situaci, kdy zákon umožňuje určité rozpětí trestní sazby.

4.2.1. ZoP zná následující druhy polehčujících a přitěžujících okolností:

a) polehčujícími okolnostmi jsou případy, kdy pachatel:

- spáchal přestupek ve věku blízkém věku mladistvých,
- spáchal přestupek, aby odvrátil útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela naplněny podmínky nutné obrany nebo krajní nouze, nebo překročil meze jiné okolnosti vylučující protiprávnost,
- napomáhal k odstranění škodlivého následku přestupku nebo dobrovolně nahradil způsobenou škodu,
- oznámil přestupek správnímu orgánu a při jeho objasňování účinně napomáhal, nebo
- spáchal přestupek pod vlivem hrozby nebo nátlaku anebo pod tlakem podřízenosti nebo závislosti na jiném.²⁶

b) přitěžujícími okolnostmi jsou případy, kdy pachatel:

- spáchal přestupek tak, že využil něčí bezbrannosti, podřízenosti nebo závislosti na jiné osobě,
- spáchal více přestupků,
- spáchal přestupek opakovaně,
- zneužil ke spáchání přestupku svého zaměstnání, postavení nebo funkce
- spáchal přestupek jako člen organizované skupiny, nebo
- spáchal přestupek na dítěti, osobě těhotné, nemocné, zdravotně postižené, vysokého věku nebo nemohoucí.²⁷

4.2.2. TZ sleduje co do výčtu polehčujících a přitěžujících okolností podobou linku jako ZoP, když mezi:

a) Polehčující okolnosti ve smyslu § 41 TZ se rozumí situace, kdy pachatel:

- spáchal trestný čin poprvé a pod vlivem okolností na něm nezávislých;

²⁶ ust. § 39 ZoP.

²⁷ ust. § 40 ZoP

- spáchal trestný čin v silném rozrušení, ze soucitu nebo z nedostatku životních zkušeností;
- spáchal trestný čin pod tlakem závislosti nebo podřízenosti;
- spáchal trestný čin pod vlivem hrozby nebo nátlaku;
- spáchal trestný čin pod vlivem tíživých osobních nebo rodinných poměrů, které si sám nezpůsobil;
- spáchal trestný čin ve věku blízkém mladistvých;
- spáchal trestný čin odvraceje útok anebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky okolností vylučujících protiprávnost;
- spáchal trestný čin v právním omylu, kterého bylo možné se vyvarovat;
- trestným činem způsobil nižší škodu nebo jiný menší škodlivý následek;
- přičinil se o odstranění škodlivých následků trestného činu nebo dobrovolně nahradil způsobenou škodu;
- svůj trestný čin oznámil úřadům;
- se k činu doznal;
- napomáhal při objasňování své trestné činnosti nebo významně přispěl k objasnění trestného činu spáchaného jiným;
- přispěl zejména jako spolupracující obviněný k objasňování trestné činnosti spáchané členy organizované skupiny či ve spojení s ní anebo v její prospěch;
- trestného činu upřímně litoval anebo
- vedl před spácháním trestného činu řádný život.

b) Naopak, přitěžující okolnosti nastanou ve smyslu § 42 TZ tehdy, kdy pachatel:

- spáchal trestný čin s rozmyslem nebo po předchozím uvážení;
- spáchal trestný čin ze ziskuchtivosti, z pomsty, z národnostní, rasové, etnické, náboženské, třídní či jiné podobné nenávisti nebo z jiné zvlášť zavrženíhodné pohnutky;
- spáchal trestný čin surovým nebo trýznivým způsobem, zákeřně, se zvláštní lstí nebo jiným obdobným způsobem;
- spáchal trestný čin využívaje něčí nouze, tísně, bezbrannosti, závislosti nebo podřízenosti;

DRUHY SANKCÍ V PŘESTUPKOVÉM A TRESTNÍM PRÁVU, PRAVIDLA PRO JEJICH UKLÁDÁNÍ, SPECIFIKA TRESTÁNÍ MLADISTVÝCH

- trestným činem porušil zvláštní povinnost;
- ke spáchání trestného činu zneužil svého zaměstnání, postavení nebo funkce;
- spáchal trestný čin vůči osobě podílející se na záchraně života a zdraví nebo na ochraně majetku;
- spáchal trestný čin vůči dítěti, osobě blízké, těhotné, nemocné, zdravotně postižené, vysokého věku nebo nemohoucí a ohrozil tím jejich život nebo zdraví, způsobil jim škodu, újmu na zdraví nebo jinou újmu anebo se na jejich úkor bezdůvodně obohatil;
- svedl k činu jinak trestnému, provinění nebo trestnému činu jiného, zejména dítě mladší patnácti let, mladistvého nebo osobu ve věku blízkém věku mladistvých;
- spáchal trestný čin za krizové situace, živelní pohromy nebo jiné události vážně ohrožující život, veřejný pořádek nebo majetek, anebo na území, na němž je prováděna nebo byla provedena evakuace;
- trestným činem způsobil vyšší škodu nebo jiný větší škodlivý následek;
- trestným činem získal vyšší prospěch;
- spáchal trestný čin ve větším rozsahu, na více věcech nebo více osobách, anebo trestný čin páchal nebo v něm pokračoval po delší dobu;
- spáchal více trestných činů;
- spáchal trestný čin s další osobou;
- spáchal trestný čin jako organizátor, jako člen organizované skupiny nebo člen spolčení, nebo
- byl již pro trestný čin odsouzen; soud je oprávněn podle povahy předchozího odsouzení nepokládat tuto okolnost za přitěžující, zejména s ohledem na význam chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsob provedení činu a jeho následky, okolnosti, za kterých byl čin spáchán, osobu pachatele, míru jeho zavinění, jeho pohnutku a dobu, která uplynula od posledního odsouzení, a jde-li o pachatele trestného činu, který byl spáchán ve stavu vyvolaném duševní poruchou, anebo o pachatele, který se oddává zneužívání návykové látky a spáchal trestný čin pod jejím vlivem nebo v souvislosti s jejím zneužíváním, také tehdy, započal-li léčení nebo učinil jiná potřebná opatření k jeho zahájení.

Je tak zřejmé, že polehčujícími okolnostmi jsou ty okolnosti, které činí společenskou škodlivost spáchaného přestupku nižší; naopak přitěžující okolnosti k vyšší míře společenské škodlivosti přispívají. S ohledem na zásadu zákonnosti trestního postihu (stejně jako postihu za spáchaný přestupek) je nepřípustné, aby z důvodů analogie docházelo k rozšíření

polehčujících či přitěžujících okolností. Individualizace postihu je však možná s přihlédnutím k osobě pachatele a funkci testu, zejména pak za situace, kdy by pachatelem byla osoba ve věku mladistvých – viz níže.

4.3. Specifika trestání mladistvých

Jak v přestupkovém, tak trestním právu představuje úprava trestání mladistvých zvláštní podoblast. Tato kapitola se věnuje specifickým rysům správního a trestního postihu mladistvých, pojednává o rozdílech oproti úpravě trestání dospělých pachatelů z hlediska účelu i praktických aspektů trestání.

Pojem mladistvého je v případě obou právních úprav definován shodně. Mladistvým je osoba, které v době spáchání přestupku dovršila věk 15 let a nepřekročila 18 let svého věku (srov ust. § 55 ZoP a § 25 a 109 TZ). Zásadní odlišnosti však obě právní odvětví stanoví co do procesních aspektů postihu mladistvých.

Zatímco ZoP stanovuje pro oblast přestupkového práva specifika postihu mladistvých poměrně stručně, a to v ust. § 56 až 59 ZoP, v oblasti trestního práva jsou zásady trestání mladistvých rozpracovány v rámci samostatného zákona, a to zákona č. 218/2003 Sb., zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Základními východisky pro trestání mladistvých v případě obou zmiňovaných právních odvětví je akcent na výchovnou funkci trestu namísto funkce retribuční. Tomu odpovídají jak procesní specifika (zejména v oblasti trestního práva), tak zmírnění trestního postihu oproti trestání dospělých pachatelů. Už samotná skutečnost, že pachatel spáchá skutek ve věku blízkém věku mladistvých představuje polehčující okolnost podle ZoP a TZ. Různá je v některých ohledech také použitá terminologie, kdy v případě mladistvých nehovoříme o „trestu“, ale o „trestním opatření“. V případě samotného skutku, který by byl u dospělého pachatele „trestným činem (přečinem či zločinem)“ v případě trestání mládeže hovoříme o „provinění“.

Specifika správního postihu mladistvých jsou v ZoP formulována poměrně stručně. Spočívají v následujících rozdílech oproti právní úpravě trestání dospělých pachatelů:

- a) v oblasti ukládání správního trestu je správní orgán povinen přihlídnout k osobnosti mladistvého vč. jeho věku a rozumové a mravní vyspělosti, jakož i k osobním poměrům mladistvého tak, aby jeho další vývoj byl co nejméně ohrožen²⁸;
- b) při ukládání pokuty se sazba pokuty u mladistvého snižuje o polovinu, přičemž se stanoví maximální výše pokuty mladistvému 5.000,- Kč; to však neplatí, pokud je mladistvý podnikající fyzickou osobou²⁹;

²⁸ Ust. § 56 ZoP

²⁹ Ust. § 57 ZoP

- c) omezení se týkají také zákazu činnosti, který nesmí být nařízen tak, aby jeho výkon bránil mladistvému v přípravě na jeho povolání; je rovněž stanovena maximální doba uložení zákazu činnosti, tento trest nesmí přesáhnout dobu 1 roku³⁰.

V ust. § 59 je rovněž stanoven korektiv uložení správního trestu mladistvému, od kterého lze upustit, pokud by vzhledem k povaze spáchaného přestupku a k dosavadnímu způsobu života mladistvého bylo možné důvodně očekávat, že uložení omezujícího opatření zajistí jeho nápravu lépe než správní trest. Právě v tomto pravidle se nejlépe zrcadlí akcent na výchovnou teorii při trestání mladistvých v kontrastu s teorií retribuční.

Základními zásady trestního postihu mladistvých pachatelů jsou vyjádřeny zejména v § 3 ZoSVM. Smysl a účel trestání mladistvých je vyjádřen v odst. 1 uvedeného ustanovení; sankce má směřovat především „*k obnovení narušených sociálních vztahů, začlenění dítěte mladšího patnácti let nebo mladistvého do rodinného a sociálního prostředí a k předcházení protiprávním činům.*“ Z uvedeného vyplývá, že postih je tedy možný i vůči dítěti mladšímu 15 let, a to zejména v podobě uložení ochranné výchovy.

Lze rovněž uvést posílení zásady subsidiarity trestní represe v § 3 odst. 2 ZoSVM, kdy lze trestní opatření použít „*použít pouze tehdy, jestliže zvláštní způsoby řízení a opatření, zejména obnovující narušené sociální vztahy a přispívající k předcházení protiprávním činům, by zřejmě nevedly k dosažení účelu tohoto zákona.*“

Odst. 4 stanoví zásadu zvláštní ochrany mladistvého, která se zejména projeví v postupu v řízení s přihlédnutím k věku, zdravotnímu stavu, rozumové a mravní vyspělosti osoby, proti níž se řízení vede. Řízení je třeba vést tak, aby působilo k předcházení dalším protiprávním činům³¹.

Významným prvkem je rovněž zájem na ochraně soukromí osoby, proti níž se řízení vede, zejména pak s ohledem na dodržování principu presumpce neviny. Za tím účelem není zásadně zveřejňována totožnost nezletilého, což se projevuje celou řadou opatření: řízení je neveřejné, osoby, které přijdou v rámci řízení do styku s údaji ohledně mladistvého jsou vázány mlčenlivostí, jednací místnost soudu tedy nemůže např. obsahovat uvedení jména obžalovaného etc. Zajímavostí je, že se v případě této zásady jedná o návrat k prvorepublikové právní normě, byť zcela v souladu s mezinárodněprávním rámcem, a tedy i ústavním pořádkem ČR.³²

Specifickou úpravu stanoví ZoSVM také v oblasti zániku trestnosti, a to ve formě účinné lítosti a promlčení trestního stíhání. Účinná lítost je přípustná pouze v případech provinění, za které stanoví TZ horní hranici trestní sazby v délce pěti let. Trestnost takového skutku spáchaného mladistvým zaniká, pokud mladistvý:

³⁰ Ust. § 58 ZoP

³¹ ust. § 3 odst. 4 ZoSVM

³² ŽATECKÁ, HRUŠÁKOVÁ, ZoSVM: Komentář, komentář k § 3

- a) dobrovolně odstranil nebo napravil způsobený následek, anebo se o to pokusil, zejména nahradil způsobenou škodu, učinil opatření potřebná k její náhradě nebo se jinak pokusil odčinit způsobené následky;
- b) svým chováním projevil účinnou snahu po nápravě a
- c) čin neměl trvale nepříznivých následků pro poškozeného nebo pro společnost.³³

Je třeba uvést, že veškeré zde uvedené předpoklady zániku trestnosti musí mladistvý splnit současně.

Vzhledem k akcentu na nápravnou funkci trestní odpovědnosti mladistvých je na místě se zabývat rovněž efektivitou trestání mladistvých. Výchozím poznatkem provedených studií mohou být věková skladba mladistvých páchajících trestnou činností a složení podle pohlaví. CO se věkové kategorie týče, nepřekvapivě dochází k nárůstu páchaní trestné činnosti mladistvých s přibývajícím věkem: patnáctiletí odpovídající za cca. 19% spáchaných provinění, šestnáctiletí za 32% a sedmnáctiletí za více než 48% spáchaných provinění. V 96,1% případů se jedná o delikvenci mužů, ženy jsou zastoupeny pouze ve výrazně menšinovém objemu případů (3,9%)³⁴. Nejčastějším druhem páchané kriminality je majetková trestná činnost, konkrétně pak krádeže, ale také řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění. Významně jsou dále zastoupeny případy poškozování cizí věci, loupeže, výtržnictví a ublížení na zdraví.

Z pohledu prevence recidivy je třeba shrnout, že recidiva se u mladistvých pohybovala přibližně na úrovni přibližně 60% případů; z uvedeného lze učinit závěr, že účinnost přijímaných trestních opatření není na úrovni, kterou by bylo možné u mladistvých očekávat a funkci nápravnou tak plní spíše sporadicky³⁵.

Závěr

Systém trestních a přestupkových sankcí zahrnuje poměrně široké spektrum právních prostředků, jakými lze postihovat přestupkové i trestní jednání. Na první pohled je zřejmé, že obě právní odvětví se odlišují důrazností přípustných sankcí, zásady pro udělování sankcí (zejména co do okruhu polehčujících a přitěžujících okolností či zásad pro individualizaci konkrétního trestu) jsou však obdobné.

Specifickou oblast, jak z pohledu zákonné úpravy, tak zásad udělování sankcí, tvoří oblast trestního (či správního) postihu mladistvých, u kterých se akcentuje výchovná před represivní funkcí trestu.

Polemiky je možné vést zejména v oblasti účelnosti a účinnosti některých sankcí, kdy se bohužel nadále potvrzuje trend vysoké recidivy protiprávní (zejména pak trestné) činnosti.

³³ Ust. § 7 ZoSVM

³⁴ ŠČERBA, F., str. 242

³⁵ ŠČERBA, F., str. 305

KONTROLNÍ OTÁZKA

1. Mezi polehčující okolnosti nepatří: a) spáchání trestného činu pod vlivem hrozby či nátlaku, b) spáchání trestného činu v právním omylu, kterého bylo možno se vyvarovat, c) spáchání trestného činu z omluvitelné pohnutky, d) doznání k trestnému činu
2. Zákon nepřipouští: a) uložení trestu odnětí svobody doživotí, b) uložení trestu odnětí svobody za přečin, c) uložení trestu odnětí svobody mladistvému, d) uložení trestu odnětí svobody doživotí mladistvému
3. K čemu se při udělení trestní sankce nepřihlédne: a) k trestní minulosti pachatele, b) ke způsobu života pachatele, c) k následku trestného činu, d) k vnitřnímu naladění pachatele při spáchání trestného činu

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Student by měl vypracovat esej na téma účelnosti trestních sankcí a úvahy, kam by mělo trestání směřovat z pohledu *de lege ferenda*.

DALŠÍ ZDROJE

Zákonná úprava vč. doktrinálního a soudního výkladu a zdrojů uvedených na konci studijní opory.

V případě zájmu o trestání a jeho historii doporučuje autor studentovi nahlédnout do Trestního zákoníku vyhlášeného v r. 1768 ve Vídni, tzv. *Constitutio Criminalis Theresiana* a do spisu Cesare Beccarii „O zločinech a trestech“ (*Dei delitti e delle pene*) z r. 1764 a provést komparaci obou přístupů k trestání.

5 PROCESNÍ ASPEKTY PŘESTUPKOVÉHO A TRESTNÍHO PRÁVA

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola poskytuje přehled o struktuře procesního práva přestupkového a trestního. Uvádí základní instituty obou právních odvětví a poskytuje základní přehled typického průběhu řízení o přestupku a trestního řízení.

CÍLE KAPITOLY

Cílem kapitoly je na odlišnostech trestního a přestupkového řízení demonstrovat rozdíly v pojmání a dopadech trestní a přestupkové odpovědnosti.

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

2-4 hodiny v závislosti na hloubce dohledávaných informací.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Řízení o přestupku, Trestní řízení, Pachatel, Obviněný, Obžalovaný, Zásady trestního řízení, Přípravná fáze, Hlavní líčení

ÚVOD

Hmotněprávní rovina přestupkového a trestního práva by stěží našla své uplatnění bez prosazení prostřednictvím činnosti orgánů veřejné moci, konkrétně, v případě přestupkového práva orgánů správních a v případě trestního řízení orgánů činných v trestním řízení.

Trestní řízení je jedním z komparativně nejsložitějších procesů upravených současným procesním právem. Jeho složitost je odrazem zejména mimořádné možnosti zásahů orgánů veřejné moci do práv a povinností účastníků, tak závažností trestněprávní represe a proje-

vuje se nejcitelněji v oblasti důkazní (tedy zejména v oblasti zajištění důkazních prostředků) i v celkové struktuře trestního procesu a v míře uplatnění práv obviněného. Řízení přestupkové je naopak řízením s poměrně vysokou četností, které slouží k postihování i zcela bagatelně nebezpečných jednání fyzických a právnických osob. Rozdílnosti v právní úpravě vycházejí také ze skutečnosti, že přestupkové řízení je svěřeno v podstatné části orgánům obecních samospráv, zatímco řízení trestní představuje působnost specializovaných orgánů veřejné moci (policejních orgánů, státních zastupitelství a soudů).

5.1. Řízení o přestupku

5.1.1. Pojem a základní zásady a pojmy řízení o přestupku

Přestupkové řízení lze charakterizovat jako „zákonem upravený postup správních orgánů, jehož účelem je zajistit, zda byl spáchán určitý skutek, kdo jej spáchal, posoudit právní kvalifikaci skutku, uložit pachateli zákonný správní trest a zajistit jeho výkon.“³⁶ Předmětem je tedy určitý skutek, o kterém lze mít důvodně za to, že odpovídá kvalifikaci přestupku.

Přestupkové řízení zakládá tzv. procesněprávní vztah mezi určitou fyzickou či právnickou osobou a správním orgánem, který přestupkové řízení vede. Na rozdíl od hmotněprávního vztahu (který vzniká již samotným spácháním skutku představujícího přestupek) vzniká vztah procesněprávní až momentem obvinění určité osoby ze spáchaného přestupku. Je třeba uvést, že obvinění může směřovat i vůči nevinné osobě. Ke zjištění nevinnosti takové osoby může dojít až v závislosti na provedeném dokazování.

Přestupkové právo procesní, podobně jako hmotné, je založeno na určitých principech, které se následně reflektují do jeho jednotlivých zákonných norem. Jsou jimi zejména následující principy:

- Zásada presumpce neviny
- Zásada legality a oficiality
- Zákonnosti postupu správního orgánu
- Zásada zajištění práva na obhajobu
- Zásada rozhodování v přiměřené lhůtě

Oproti procesnímu právu trestnímu lze pozorovat zásadní rozdíly, spočívající zejména v tom, že v přestupkovém řízení nedochází k rozdělení základních procesních funkcí mezi rozdílné procesní subjekty (tedy soud, obžalobu, obhajobu). Přestupkové řízení vede vždy příslušný správní orgán, jehož role tak nahrazuje roli obžaloby i soudu ve srovnání s řízením trestním.

³⁶ PRÁŠKOVÁ, H., str. 276

5.1.2. Přestupková agenda jako přenesený výkon státní správy

Z konstrukce přestupkového řízení m.j. vyplývá, že orgány obcí, tedy územně samosprávných celků, mají zcela klíčovou roli v přestupkovém řízení. Jedná se z pohledu obcí o výkon tzv. přenesené působnosti státní správy, kdy stát využívá organizačních kapacit územně samosprávných celků k zajištění decentralizovaného výkonu státní správy, v tomto případě zajištění přestupkové agendy, a recipročně poskytuje finanční prostředky na její činnost. O tom, které jednání lze označit za přestupek, a jakou sankci za něj lze uložit, lze rozhodovat výlučně na základě zákona. To implikuje také požadavek na zajištění co nejjednotnější rozhodovací praxe při projednávání přestupků a ukládání sankcí za tyto spáchané přestupky, a to i v souladu se zásadou legitimního očekávání rozhodování správního orgánu.

Uvedené má dopad rovněž do nároků z titulu rozhodování o přestupcích. V případě delegace výkonu státní správy na obce jako orgán územně samosprávného celku, směřuje případný nárok z titulu náhrady škody způsobené nesprávným výkonem státní správy přímo proti státu³⁷, a to v režimu zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím anebo nesprávným úředním postupem.

5.1.3. Prameny přestupkového procesního práva jsou zejména:

- a) Zákon č. 250/2016 Sb., o přestupcích, který stanoví některé odchylky od obecného režimu správního řízení upraveného správním řádem;
- b) Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, který se uplatní subsidiárně v otázkách, které přestupkový zákon či jiný zvláštní zákon nestanoví úpravu specifitější;
- c) Některé specifické zákony přestupkového práva procesního, které vyplývají zejména ze skutečnosti, že přestupková agenda je obsažena v širokém spektru speciálních zákonů. Jmenovat lze například zákon č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže, zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, a další specializované zákonné normy.

5.1.4. Subjekty správního řízení jsou:

- a) účastníci řízení, tedy ty osoby, o jejichž právech je ve správním řízení rozhodováno, což zahrnuje jak pachatele přestupku, tak osoby, kterých se rozhodování může jinak dotknout;
- b) správní orgány, které přestupkové řízení vedou a vydávají rozhodnutí;

³⁷ Srovn. např. rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 30 Cdo 3257/2012 ze dne 20.08.2013: „Výkon rozhodnutí o uložení pokuty v přestupkovém řízení orgánem obce je výkonem přenesené působnosti. Za škodu nebo újmu způsobenou v rámci něho vydaným nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem odpovídá stát podle zákona č. 82/1998 Sb.“

- c) další osoby zúčastněné na řízení, které nemají procesní postavení správního orgánu či účastníků řízení (například osoby poškozené správním deliktem, zákonní zástupci účastníků a další).

V plném rozsahu se obsah práv a povinností osob ve správním řízení uplatní jen vůči účastníkům řízení a správnímu orgánu, který řízení vede; osoby zúčastněné na řízení disponují jen některými právy, které mohou ve správním řízení uplatňovat.

5.1.5. Základní milníky přestupkového řízení:

5.1.5.1. Zásadní a první otázkou, kterou je třeba vyřešit pro řízení o přestupku je zejména **otázka příslušnosti správního orgánu pro vedení řízení**, tedy, který správní orgán má řízení vést. Příslušnost se určí výlučně podle zákona, a to tak, že příslušným je:

- a) Místně příslušný obecní úřad (tedy nikoliv obecní úřad s rozšířenou působností) v případě výslovně taxativně vypočtených přestupcích podle § 60 odst. 2 ZoP, tedy v řízení o přestupcích:
- proti pořádku ve státní správě spáchaných porušením povinnosti stanovené v nařízení obce nebo kraje,
 - proti pořádku v územní samosprávě,
 - proti veřejnému pořádku,
 - proti občanskému soužití a
 - proti majetku.

V případě jmenovaných kategorií přestupků se vychází zejména z tradičního pojetí postihu uvedených přestupkových jednání, které představují zásah do místních záležitostí spíše marginálního významu.

- b) Správní orgán, jehož příslušnost výslovně stanoví zákon. Taková příslušnost se zejména týká specializovaných agend, u kterých by bylo problematické z hlediska zajištění náležité kompetence správního orgánu postupovat cestou příslušnosti obecné.
- c) Obecní úřad s rozšířenou působností ve smyslu ust. § 60 odst. 1 ZoP ve všech ostatních případech, kdy není dána příslušnost podle bodu a) a b). Orgán obce s rozšířenou působností má tedy věcnou příslušnost i v případech, kdy na daném úseku státní správy sám nevykonává působnost³⁸.

5.1.5.2. Postup před zahájením řízení:

³⁸ PRÁŠKOVÁ, H., str. 283

Správní orgán je povinen vyšetřit veškeré přestupky, o kterých se dozví, a to jak z podnětu třetích osob, tak na základě skutečností zjištěných na základě vlastní činnosti.

V rámci postupu před zahájením řízení je dále správní orgán povinen prověřit skutečnosti nasvědčující spáchání přestupku, a to zejména na základě podaného vysvětlení osoby, která může přispět k objasnění zjišťované skutečnosti, případně zajistit důkaz podle § 138 SŘ. O podání vysvětlení je správní orgán povinen vyhotovit úřední záznam.

Pokud by ze zjištěných skutečností vyplývalo, že další řízení o přestupku by nevedlo z některých ze zákonných důvodů k naplnění účelu přestupkového řízení, například z důvodu zjištění, že přestupek již musí být promlčen, o přestupku již bylo pravomocně rozhodnuto či se zjevně o přestupek nemůže jednat, je správní orgán oprávněn podle § 76 ZoP oprávněn věc odložit, tedy v ní ani meritorně nerozhodnout.

5.1.5.3. Zahájení přestupkového řízení

Pokud však správní orgán zjistí, že zde jsou dány důvody nasvědčující spáchání přestupku, rozhodne některým z následujících způsobů:

- správní orgán zahájí řízení z moci úřední, přičemž řízení o přestupku je v takových případech zahájeno:
 - a) doručením oznámení o zahájení řízení podezřelému, přičemž v oznámení musí zejména dojít k jasnému vymezení stíhaného skutku a provedení předběžné právní kvalifikace; anebo
 - b) ústním vyhlášením takového oznámení (zejména v případech, kdy se provádí správní dozor podle § 143 odst. 5 SŘ³⁹), anebo
 - c) vydáním příkazu (či příkazu na místě) podle § 150 SŘ a § 91 a 92 ZoP;
- pokud však správní orgán zjistí, že zde sice nastaly skutečnosti odůvodňující zahájení správního řízení pro přestupek, ale zároveň zde existují procesní okolnosti, proč řízení zahájit nelze, rozhodne tak, že: i) věc předá orgánu činnému v trestním řízení, pokud zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin, ii) věc usnesením odloží, pokud o skutku již bylo pravomocně rozhodnuto správním orgánem anebo orgánem činným v trestním řízení (je tedy dána tzv. překážka litispendence), iii) řízení usnesením zastaví, pokud o totožném skutku již bylo zahájeno řízení jiným orgánem, o skutku bylo pravomocně rozhodnuto správním orgánem či se o totožném skutku vede trestní řízení.

5.1.5.4. Další průběh přestupkového řízení

³⁹ PRÁŠKOVÁ, H., str. 336

V rámci vedení přestupkového řízení je správní orgán povinen dbát veškerých zásad přestupkového práva a postupovat za účelem zjištění materiální pravdy, a to procesně hospodárným postupem. Za účelem naplnění účelu řízení zejména provádí následující úkony:

- **Nařídí ústní jednání ve věci:** ústní jednání není podle současného přestupkového práva obligatorním krokem, správní orgán jen nařídí může, avšak nemusí⁴⁰. Jeho význam však spočívá jak v rovině zajištění práva na obhajobu a naplnění podmínky veřejnosti správního řízení (obviněný má právo se ústního jednání zúčastnit), tak z pohledu důkazního, kdy může správní orgán spolehlivěji zjistit skutkový stav nezbytný k rozhodnutí ve věci. Pokud je ústní jednání nařízeno, je správní orgán povinen všechny účastníky správního řízení předvolat. Obviněný, který se ústního jednání může zúčastnit, na něm pak může v plném rozsahu uplatňovat svá práva v řízení, tedy zejména nahlédnout do spisu, k věci se vyjadřovat, činit návrhy na doplňování dokazování.
- **Provádí dokazování ve věci a shromažďování podkladů pro rozhodnutí.** Dokazování je základním postupem správního orgánu, v jehož rámci dochází ke zjišťování skutečností, zda byl spáchán přestupek a kdo je jeho pachatelem. Dokazování se týká skutečností důležitých pro rozhodnutí ve věci, okolností důležitých pro postup správního orgánu a dalších skutečností, které mohou být následně reflektovány do postupu správního orgánu (například okolností týkajících se osoby obviněného podstatných pro rozhodnutí o sankci).
- **Aplikuje prostředky pro zajištění účelu a průběhu řízení, a to:**
 - i) stanovením záruky za splnění povinnosti; tu lze uložit ve formě peněžitého či nepeněžitého plnění;
 - ii) zákazem zrušení, zániku či přeměny právnické osoby, proti které je správní řízení vedeno. Smyslem takového opatření je především zajistit, aby právnická osoba nemohla uniknout odpovědnosti za spáchaný přestupek tím, že bude zrušena.

5.1.5.5. Skončení přestupkového řízení, rozhodnutí

Vzhledem ke skutečnosti, že je povinností správního orgánu přestupek řádně projednat, a to z úřední povinnosti, je rovněž nezbytné, aby správní orgán v řízení rozhodnul. Každé správní rozhodnutí tedy končí rozhodnutím, přičemž:

- a) v případě, kdy je vyslovena vina obviněného se řízení končí rozhodnutím podle ust. § 93 odst. 1 ZoP, příkazem v případě příkazního řízení či příkazem na místě v případě, pokud je vedeno blokové řízení;

⁴⁰ Srov. § 80 odst. 1 ZoP

b) pokud není vyslovena vina a řízení se zastavuje, je formou rozhodnutí usnesení.

Náležitosti rozhodnutí stanoví § 68 a 69 SŘ, vedle obecných náležitostí (označení správního orgánu, který rozhoduje, označení účastníků, uvedené, že se jedná o rozhodnutí, datum a číslo jednacích rozhodnutí) obsahuje rozhodnutí zejména výrok samotného rozhodnutí, zdůvodnění rozhodnutí a poučení o opravných prostředcích, tedy o odvolání.

Rozhodnutí musí být zejména dostatečně určité tak, aby bylo přezkoumatelné. Musí být materiálně i formálně správné, řádně odůvodněné. Skutek musí být řádně identifikován a v rozhodnutí popsán. V závěru obsahuje rozhodnutí o přestupku také výrok o náhradě nákladů přestupkového řízení.

V případě výroku o vině obviněného je možné rovněž rozhodnout o náhradě škody či vydání bezdůvodného obohacení ze strany pachatele přestupku straně poškozené.

Specifickou formou rozhodnutí v přestupkovém řízení je schválení dohody o narovnání, který byl zaveden ust. § 87 ZoP. Narovnání představuje tzv. odklon, tedy způsob vyřešení projednávaného přestupku bez vyslovení viny a s tím spojených negativních následků, tedy zejména zápisu do evidence přestupků vedené rejstříkem trestů⁴¹. Podstatou je schválení dohody o narovnání mezi poškozeným a obviněným, přičemž taková dohoda však musí splňovat podmínky podle ust. § 87 odst. 1 ZoP, tedy zejména nesmí být v rozporu s veřejným zájmem, obviněný musí prohlásit, že daný skutek spáchal, obviněný poškozenému uhradí škodu či mu vydá bezdůvodné obohacení a složí na účet správního orgánu peněžní částku k veřejně prospěšným účelům.

5.1.5.6. Přezkum přestupkového řízení

Prostředky přezkumu rozhodování správního orgánu proti nepravomocným rozhodnutím ve věcech přestupků jsou koncipovány tak, aby umožnily co nejširší rozsah přezkumu napadeného rozhodnutí. Také z toho důvodu není odvolání pojmáno restriktivně co do formální stránky: nejsou tedy omezeny ani odvolací důvody, ani nejsou stanoveny značné formální náležitosti odvolání. Odvolání podané obviněným nemůže vést ani ke zhoršení právního postavení obviněného – to je zajištěno uplatněním zásady zákazu tzv. *reformatio in peius*, tedy změny rozhodnutí v neprospěch obviněného. Odvolací orgán tak nemůže původní rozhodnutí nahradit rozhodnutím, které by mělo pro obviněného závažnější negativní důsledky než rozhodnutí původní.

Základním institutem přezkumu správního rozhodnutí je tedy **institut odvolání** a navazujícího odvolacího řízení ve smyslu § 96 a násl. ZoP, resp. subsidiárně upraveného v § 81 a násl. SŘ. Proti rozhodnutí o přestupku jej mohou podat jak obviněný, tak poškozený či vlastník věci či jiné majetkové hodnoty proti rozhodnutí o zabránění této věci. Rozsah odvolacích důvodů je volný, nicméně k tzv. novotám, tedy novým skutečnostem a důkazům,

⁴¹ Důvodová zpráva k ust. § 87 zákona č. 250/2016 Sb.

kteří mají být oporou nového rozhodnutí ve věci, lze přihlídnout pouze tehdy, pokud se jedná o skutečnosti, které účastník nemohl z objektivních důvodů uplatnit dříve⁴².

Podané odvolání má vždy odkladný účinek, tedy napadené rozhodnutí není způsobilé přivodit důsledky jím předjímané, pokud nedojde k rozhodnutí o odvolání. V rozhodnutí o odvolání se uplatní tzv. úplný revizní princip, který se projeví v tom, že správní orgán zkoumá napadené rozhodnutí v celém rozsahu, tedy co do všech jeho výroků, proti kterým odvolání směřovalo.

Specifickou formou přezkumu je potom tzv. přezkumné řízení podle § 100 ZoP, které představuje opravný prostředek proti pravomocnému rozhodnutí o přestupku. Takový přezkum je možný tehdy, pokud dodatečně vyjde najevo, že se v dotčeném případě mělo jednat o trestný čin či se zjistí, že o totožném skutku již předtím pravomocně rozhodly orgány činné v trestním řízení.

5.2. Trestní řízení

5.2.1. Pojem a účel trestního řízení

Kapitola podává přehled o základních institutech trestního práva procesního a o průběhu trestního řízení. S ohledem na komplexitu problematiky se soustředí zejména na vymezení procesních rolí účastníků řízení a vysvětlení rozdílu mezi přípravným řízením a fází hlavního líčení.

Na rozdíl od relativně jednoduché konstrukce správního řízení je trestní řízení druhem řízení, ve kterém dochází ke striktnímu oddělení rolí jednotlivých orgánů veřejné moci tak, aby byla zajištěna na straně jedné nezávislost soudu, na straně druhé dostatečně chráněn veřejný zájem v podobě činnosti státního zástupce a policie.

Trestní řízení můžeme charakterizovat jako zákonem upravený postup orgánů činných v trestním řízení, případně i jiných osob zúčastněných na trestním řízení, jehož úkolem je náležitě zjistit, zda byl trestný čin spáchán, a je-li tomu tak, zjistit jeho pachatele a uložit mu podle zákona trest anebo ochranné opatření, učiněné rozhodnutí vykonat, popřípadě jeho výkon zařídit, dále působit k upevňování zákonnosti, k předcházení a zamezování trestné činnosti a k výchově občanů⁴³. Trestní právo procesní tak stanoví rámec, ve kterém orgány veřejné moci realizují práva a povinnosti stanovené trestním právem hmotným.

Základní předpis trestního procesního práva je zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, tedy trestní řád. Ten má povahu komplexního právního předpisu, který upravuje veškeré aspekty trestního řízení; výjimku tvoří ustanovení zákonů vztahujících se k některým specifickým formám řízení, například ZoSVM.

⁴² PRÁŠKOVÁ, H., str. 404.

⁴³ JELÍNEK, J., Trestní právo procesní, str. 17.

Účelem trestního řízení je odhalit pachatele skutku, který naplňuje znaky trestného činu, umožnit vyšetření tohoto skutku a postavit pachatele před soud, který rozhodne o jeho vině či nevině. Tím má docházet k ochraně veřejného zájmu na spravedlivém potrestání pachatele⁴⁴. Veškerá činnost orgánů veřejné moci v průběhu trestního řízení pak musí probíhat zcela striktně v souladu se zákonem a zákonnými i ústavními normami.

5.2.2. Subjekty trestního řízení

Subjekty trestního řízení rozumíme činitele, kteří mají a vykonávají vlastním jménem vliv na průběh řízení a kterým zákon dává k uskutečnění takového vlivu určitá procesní práva anebo ukládá určité povinnosti.

Základní dělení subjektů trestního řízení je následovné:

- a) **Orgány činné v trestním řízení** – tedy soud, státní zástupce a policejní (resp. vyšetřující) orgán:

Soudy: rozhodování o merituu věci v trestním řízení, tedy o vině či nevině za spáchaný trestný čin a o uložení trestu, je v trestním řízení svěřeno výlučně do kompetence soudů, tedy orgánů moci soudní. Tím se oblast trestního řízení liší zásadně od práva přestupkového, ve kterém rozhoduje zásadně správní orgán, přičemž soudní rozhodování je možné až v rovině soudního přezkumu již učiněného rozhodnutí.

Postavení soudů vyplývá zejména z čl. 90 a násl. ÚČR, a dále ze zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích. Samotné vedení trestního procesu pak probíhá podle TŘ. Soustava soudů v českém trestním právu je čtyřstupňová, základní jednotku představují okresní soudy, které jsou příslušné k projednávání ve všech záležitostech, které nejsou svěřeny do působnosti krajských soudů. Třetí stupeň představují vrchní soudy, tedy Vrchní soud v Praze a Vrchní soud v Olomouci. Ty jsou příslušné pro projednání opravných prostředků proti rozhodnutím krajských soudů. Vrchol soudní soustavy řádných soudů tvoří nejvyšší soud, příslušný k projednání mimořádných opravných prostředků proti rozhodnutím nižších soudů, tedy o dovoláních a o stížnostech pro porušení zákona.

Z pohledu rozdělení agendy na příslušných soudech je třeba uvést, že v trestních věcech rozhodují specializovaní samosoudci a senáty. Příslušnost konkrétního samosoudce či senátu je stanovena rozvrhem práce u konkrétního soudu.

Příslušností soudu se rozumí vymezení okruhu působnosti mezi soudy různých stupňů a mezi jednotlivými soudy téhož stupně⁴⁵. Správné určení příslušnosti je jednou z procesních podmínek a přispívá k hospodárnému a efektivnímu rozhodování ve věci. Rozlišujeme tedy příslušnost věcnou a místní, kdy věcnou příslušností

⁴⁴ JELÍNEK, J., Trestní právo procesní, str. 21.

⁴⁵ MUSIL J., str. 171.

se rozumí určení otázky, který druh soudu z pohledu jeho stupně bude ve věci rozhodovat, místní příslušnost následně určuje, který z věcně příslušných soudů bude ve věci příslušný.

Při určení věcné příslušnosti se zejména vychází z navržené trestněprávní kvalifikace právního jednání, kdy okresní soudy jsou příslušné k projednání věci v prvním stupni, pokud se nejedná o některý z případů uvedených v § 17 TŘ, kdy rozhoduje v první instanci soud krajský. Jedná se o případy rozhodování o trestných činech, pokud na ně zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož dolní hranice činí nejméně pět let, anebo pokud za ně lze uložit výjimečný trest, dále pak pro vybrané trestné činy také v případech, kdy sice zákon stanoví sazbu trestného činu nižší, ale zároveň se jedná o typově velice specifické či jinak velmi závažné trestné činy.⁴⁶

Místní příslušnost se určuje podle pravidel uvedených v ust. § 18 TŘ. Obecným pravidlem pro určení místní příslušnosti je uvedeno v ust. § 18 odst. 1 TŘ tak, že

⁴⁶ Viz ust. § 17 TŘ:

(1) Krajský soud koná v prvním stupni řízení o trestných činech, pokud na ně zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož dolní hranice činí nejméně pět let, nebo pokud za ně lze uložit výjimečný trest. O trestných činech

a) zabití, vraždy novorozeného dítěte matkou, neoprávněného odebrání tkání a orgánů, nedovoleného nakládání s tkáněmi a orgány, odběru tkáně, orgánu a provedení transplantace za úplatu, nedovoleného nakládání s lidským embryem a lidským genomem, obchodování s lidmi,

b) spáchaných prostřednictvím investičních nástrojů, které jsou přijaty k obchodování v obchodním systému nebo o jejichž přijetí k obchodování v obchodním systému bylo požádáno, nebo jejich padělků a napodobenin, pokud jejich zákonným znakem je způsobení značné škody nebo získání značného prospěchu,

c) porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže, manipulace s kurzem investičních nástrojů, zneužití informace v obchodním styku, zneužití postavení v obchodním styku, poškození finančních zájmů Evropské unie, porušení předpisů o kontrole vývozu zboží a technologií dvojího užití, porušení povinností při vývozu zboží a technologií dvojího užití, zkeslení údajů a nevedení podkladů ohledně vývozu zboží a technologií dvojího užití, provedení zahraničního obchodu s vojenským materiálem bez povolení nebo licence, porušení povinností v souvislosti s vydáním povolení a licence pro zahraniční obchod s vojenským materiálem, zkeslení údajů a nevedení podkladů ohledně zahraničního obchodu s vojenským materiálem, vývoje, výroby a držení zakázaných bojových prostředků a

*d) účasti na teroristické skupině, financování terorismu, podpory a propagace terorismu, vyhrožování teroristickým trestným činem, sabotáže, zneužití zastupování státu a mezinárodní organizace, vyzvědačství, ohrožení utajované informace, spolupráce s nepřítelem, styků ohrožujících mír, použití zakázaného bojového prostředku a nedovoleného vedení boje, plenění v prostoru válečných operací,
koná v prvním stupni řízení krajský soud i tehdy, je-li dolní hranice trestu odnětí svobody nižší.*

(2) Krajský soud koná v prvním stupni řízení též o trestném činu opilství v případě, že čin jinak trestný, jehož se dopustil pachatel ve stavu nepřičetnosti, který si zaviněně přivodil, naplňuje znaky skutkové podstaty některého z trestných činů, u nichž je stanovena příslušnost krajského soudu podle odstavce 1.

(3) Krajský soud koná v prvním stupni řízení též o dilčích útocích pokračujícího trestného činu, jestliže postupem podle § 45 trestního zákoníku přichází v tomto řízení v úvahu rozhodnutí o vině některého z trestných činů uvedených v odstavci 1 nebo 2.

„Řízení koná soud, v jehož obvodu byl trestný čin spáchán.“ Určení soudních obvodů je stanoveno v zákoně č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích. Odstavec 2 uvedeného ustanovení stanoví korektiv pro případy, kdy nelze místo spáchání trestného činu určit či dojde ke spáchání trestného činu v cizině. V takovém případě je příslušný věcně příslušný soud dle místa, kde obviněný bydlí, pracuje anebo se zdržuje. Pokud by nebylo možné určit ani toto místo, koná řízení soud, v jehož obvodu vyšel trestný čin najevo.

Role **státního zástupce** vychází zejména ze zastupování veřejného zájmu v rámci trestního řízení, což se projeví zejména zastupováním obžaloby v hlavním líčení; ve fázi přípravné spočívá role státního zástupce zejména v dohledu nad probíhajícím vyšetřováním, které provádí orgán v postavení policejního orgánu, tedy v dohledu nad zachováním zákonnosti. Zahnutí státního zástupce mezi osoby činné v trestním řízení slouží zejména k zajištění nestranné role soudu, který je následně povinen obžalobu projednat. Státní zastupitelství jsou organizována po linii soudní soustavy, tedy rozděleny na okresní, krajská, vrchní a nejvyšší v Brně. Obecnou normou zajišťující organizaci soustavy státních zastupitelství je zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství.

Policie, resp. vyšetřující orgán, realizuje zejména činnost vedoucí k obstarávání důkazního materiálu pro pozdější rozhodnutí ve věci. V postavení policejního orgánu se většinou nachází Policie ČR, příslušným orgánem však může být také např. Generální inspekce bezpečnostních, Vojenská policie, pověřené orgány Vězeňské služby ČR, pověřené orgány Bezpečnostní informační služby či orgány Celní správy ČR, ale také jiné bezpečnostní složky. Obecní policie v trestním řízení přímo činná není a vyšetřování neprovádí.

- b) Dalším subjektem trestního řízení je **osoba, proti které se řízení vede**, přičemž podle stádia trestního řízení se rozlišuje:
- osoba podezřelého – ve fázi prověřování
 - osoba obviněného – ve fázi po sdělení obvinění
 - osoba obžalovaného - ve fázi po podání obžaloby
 - osoba odsouzeného – ve fázi po vynesení prvoinstančního rozsudku
- c) Další osoby zúčastněné na trestním řízení (v některých případech mají status subjektů, v jiných nikoliv), a sice:
- Poškozený, tedy oběť trestného činu;
 - Zúčastněná osoba, tedy osoba, které byla či má být zabránena určitá věc
 - Osoby se samostatnými obhajovacími právy -

- **Úředník probační a mediační služby** – probační a mediační služba
- **Orgán sociálně-právní ochrany dětí** – ten je mezi osobami zainteresovanými na řízení výlučně v řízení proti mladistvému.
- **Obhájce** – Právo na obhajobu je v trestním řízení mnohem širší než v řízení přestupkovém a zahrnuje v mnoha případech také tzv. povinnou obhajobu, kdy musí být obžalovaný ve vybraných situacích zastoupen advokátem, kterého si může zvolit, anebo mu je přidělen tzv. „ex officio“ či „ex offio“ ze seznamu advokátů vedených na příslušném okresním či krajském soudě.
- **Svědék** – svědek je povinen se na předvolání soudu dostavit k hlavnímu líčení za účelem podání svědecké výpovědi. Svědecká výpověď představuje jeden z důkazních prostředků v trestním řízení. Soud jednotlivé výpovědi svědků hodnotí v jejich vzájemné souvislosti, s přihlédnutím k poměru svědků k obviněnému.
- **Tlumočník** – účast tlumočnicka přispívá k realizaci práva na spravedlivý proces, v rámci kterého musí obviněný být seznámen s obsahem obžaloby, musí pochopit, za co má být souzen a co je mu kladeno za vinu.
- **Znalec** – znalec jako autor znaleckého posudku, je jednou z osob, která může mít zásadní vliv na vyhodnocení řady otázek v trestním řízení. Typicky se znalecké zkoumání činí ve vztahu k možné přítomné duševní poruše na straně pachatele, jako předpokladu existence zmenšené přičetnosti či nepřičetnosti, ale i v jakýchkoliv jiných případech, kdy je trestní řízení závislé na posouzení jiných než právních odborných otázek.

Pokud hovoříme o „stranách trestního řízení“, máme na mysli pouze subjekt oprávněný zastupovat obžalobu státu a na straně druhé osobu, která se vůči obžalobě obhájuje (tedy osoba, proti které se řízení vede).

5.2.3. Stádia trestního řízení:

Trestní řízení je (na rozdíl od řízení přestupkového, které tvoří jeden celek) rozděleno do několika stádií, a sice:

a) Fáze přípravná:

- Fáze prověřování, která zahrnuje zejména prověření okolností zjištěných policejním orgánem ve smyslu toho, zda se lze domnívat, že došlo ke spáchání skutku, který představuje trestný čin či nikoliv;
- Fáze vyšetřování, která je zahájena ze strany policejního orgánu vydáním usnesení o zahájení trestního stíhání podle § 160 TrŘ.

b) Fáze hlavního líčení:

Fázi hlavního líčení můžeme označit jako vrcholnou fázi trestního řízení, ve které v nejšířší míře nacházejí uplatnění zásady trestního práva. Je zahájena podáním obžaloby (případně návrhu na potrestání), přičemž tímto okamžikem se iniciativa za vedení trestního řízení přesouvá ze strany vyšetřujícího orgánu a státního zástupce na soud. Ten pokračuje v úkonech tak, aby byla věc co nejdříve projednána a rozhodnuta, tedy zejména nařídí hlavní líčení k projednání věci, jehož součástí je zejména přednes obžaloby, uplatnění práva na obhajobu, provedení dokazování a rozhodnutí ve věci samotné.

- c) **Fáze opravného řízení**, která je zahájena podáním opravného prostředku proti vydanému rozhodnutí ve věci samé a skončeno rozhodnutím o tomto opravném prostředku.
- d) **Fáze vykonávací, která slouží k zajištění výkonu vydaného rozhodnutí, tedy zejména zajištění výkonu uloženého trestu či ochranného opatření.**

5.2.4. Dokazování v trestním řízení

Obdobně jako v řízení přestupkovém, je rovněž dokazování v trestním řízení ovládáno zásadou volného hodnocení důkazů, kdy soud (popř. orgán provádějící vyšetřování) činí poznatky o tom, zda okolnosti nasvědčují spáchání trestného činu či nikoliv na základě důkazů, tedy poznatků o objektivní realitě, získaných z důkazních prostředků, tedy jakýchkoliv prostředků obsahujících důkaz jako takový. Skutečnost, která má být dokazováním zjištěna, je někdy nazývána také jako „předmět důkazu“.

Dokazování vnímáme jako zvláštní formu poznávání výseče objektivní reality, ze kterého zjišťujeme, zda se stal určitý skutek, pro který je trestní řízení vedeno, a zda jej spáchala určitá osoba – pachatel. Skutečnosti zjištěné na základě dokazování jsou následně podkladem pro právní kvalifikaci takového skutku pod určitou skutkovou podstatu trestného činu. Je však třeba říci, že v běžné komunikaci se pojem „důkaz“ užívá také ve vztahu k důkaznímu prostředku. Dokazování, jako specifická podoblast trestního řízení, je rovněž ovládána určitými zásadami, které zejména mají zajistit, aby při dokazování nedocházelo k přílišným zásahům do práv třetích osob, ale zároveň, aby dokazování sloužilo ke zjištění co nejpravděpodobnějšího průběhu věci svědčících o spáchání či nespáchání trestného činu. Lze uvést zejména následující zásady:

- a) **Zásada zjištění materiální pravdy**, v souladu s níž jsou osoby činné v trestním řízení činit vše pro to, aby byla spolehlivě zjištěna objektivní pravda ve vztahu k předmětnému skutku. Je třeba říci, že povinnost soudu spolehlivě zjistit skutkový stav vzhledem ke spáchanému činu trvá i poté, kdy se obžalovaný sám k věci doznal. Doznání tedy bez dalšího nezabavuje soud povinnosti zjišťovat skutkový stav věci tak, aby o tomto neexistovaly důvodné pochyby.
- b) **Zásada vyhledávací**, která stanoví, že orgány činné v trestním řízení jsou povinny z vlastní iniciativy aktivně zjišťovat právně relevantní skutečnosti, a to i bez návrhů

stran. Tato zásada specifikuje zásadu oficiality, dle které postupují OČTŘ z vlastní úřední povinnosti, nejsou tak povinny provádět pouze dokazování v rozsahu účastníky navrženými důkazy (jak je tomu například z pohledu soudu v občanskoprávním řízení);

- c) **Zásada presumpce nevinny**, která se zejména v trestním řízení reflektuje do postavení obviněného, který může uvádět jakékoliv důkazy ve prospěch své nevinny a soud takové důkazy musí ve svém rozhodnutí zohlednit. Do vynesení pravomocného rozsudku prvoinstančního soudu se přitom musí na obžalovaného pohlížet, jako by byl nevinný.
- d) **Zásada bezprostřednosti a ústnosti** (viz výše);
- e) **Zásada volného hodnocení důkazů**, v souladu se kterou je soud povinen hodnotit důkazy vždy s přihlédnutím k jejich věrohodnosti v daném konkrétním případě bez toho, že by zákon přímo stanovil, který důkazní prostředek je z povahy věci věrohodnější než jiný.
- f) **Zásada přiměřenosti a zdrženlivosti**, která stanoví, že OČTŘ jsou povinny postupovat při dokazování tak, aby byla plně šetřena práva třetích osob, zejména pak občanská práva zajištěná LZPS a mezinárodními smlouvami⁴⁷.

Důkazy lze členit podle několika klíčů:

- a) **Z pohledu vztahu k předmětu obvinění** na důkazy **usvědčující a ospravedlňující**, kdy usvědčujícími nazýváme důkazy, které svědčí proti obviněnému a ospravedlňujícími ty, které vypovídají ve prospěch obviněného.
- b) **Z pohledu vztahu pramene a dokazované skutečnosti** dělíme **důkazy na původní**, tedy bezprostřední a **odvozené**, tedy prostředecné. Původním důkazem je důkaz, který se získává z bezprostředního pramene (například výpověď svědka, který byl přímo účasten spáchání trestného činu), odvozený důkaz zprostředkovává danou skutečnost z bezprostředního důkazu (svědek vypovídá o skutečnosti, kterou mu sdělil svědek bezprostřední).
- c) **Z pohledu vztahu k dokazované skutečnosti** můžeme rozlišit důkazy **přímé a nepřímé**, kdy přímé přímo dokazují prokazovanou skutečnost a nepřímé prokazují prvotně skutečnost jinou, nicméně z jejich kontextu k jiným důkazům lze usoudit o závěru, že byl daný skutek spáchán. Pokud je nutné založit závěr o spáchání trestného činu na důkazech nepřímých, je zapotřebí, aby takové důkazy tvořily spojitý a na sebe navazující řetězec důkazů, ze kterých lze vyvodit spolehlivý závěr o vině obžalovaného⁴⁸.

⁴⁷ JELÍNEK, J., Trestní právo procesní, str. 341

⁴⁸ Viz např. nález Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 3622/10 ze dne 16.06.2011

d) **Z pohledu druhů jednotlivých důkazních prostředků:**

- **Výpověď obviněného, obžalovaného:** k výpovědi obžalovaného se přistupuje vždy po přečtení obžaloby v trestním řízení; obžalovaný má kdykoliv právo se k věci vyjádřit, případně svou výpověď odepřít. Účast obviněného na výslechu je povinná, lze ji zajistit předvoláním, anebo předvedením prostřednictvím činnosti policejního orgánu;
- **Výpověď svědecká:** svědek musí být vždy osoba odlišná od obviněného, která byla vyzvána k tomu, aby ve věci vypovídala. Odepřít výpověď je možné v souladu s § 100 TrŘ pouze tehdy, pokud je svědek příbuzný obviněného v linii přímé či je sourozencem, osvojencem, osvojitelem, manželem či partnerem a druhem obviněného, a dále v případech, pokud by odepřením této výpovědi způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě či příbuzným a osobě blízké (k podmínkám dále v § 100 odst. 2 TrŘ).
- Tzv. **zvláštní způsoby dokazování** podle § 104a – 104e TrŘ: konfrontace, rekonstrukce, vyšetřovací pokus, rekonstrukce, prověrka na místě.
- **Odborné vyjádření a znalecký posudek:** rozdíl mezi uvedenými formami spočívá jak v obsahu a formálních náležitostech, kdy odborným vyjádřením je často méně formálně náročným dokumentem, tak v okruhu osob, které mohou příslušný důkazní prostředek vyhotovit – znalecký posudek může vypracovat pouze osoby zapsané do seznamu znalců; odborné vyjádření je možné vyžadovat po jakékoliv osobě, u které lze předpokládat náležité odborné předpoklady pro jeho vyhodnocení. Formálně se odborné vyjádření považuje za listinný důkaz (znalecký posudek je důkazem sui generis).
- **Ohledání osoby a věci:** do uvedené kategorie náleží také varianta prohlídky domovní či osobní, prohlídky jiných prostor a pozemků. Prohlídku je možné nařídit pouze v mezích zákona, výstupem prohlídky je protokol, který je následně čten při hlavním líčení.
- **Důkazy listinné:** mohou jimi být jakékoliv dokumenty, ale i jiné hmotné věci umožňující záznam určité skutečnosti.
- **Operativně pátrací prostředky,** kterými jsou předstíraný převod, sledování osob a věcí a použití agenta.

5.2.5. Rozhodování v trestním řízení

Širším pohledem vnímáme rozhodování v trestním řízení jako jakékoliv procesní úkony vycházející od orgánů činných v trestním řízení, které zakládají či mění práva a povinnosti jejich adresátů. V užším pojetí rozhodnutí rozumíme zejména to rozhodnutí, kterým se předmětné řízení končí, ať již ve formě rozsudku či trestního příkazu, anebo jiného procesního rozhodnutí, kterým je předmětné řízení jinak zastaveno.

Pokud rozhodnutí směřuje do věci samé (tedy otázky viny a trestu), jedná se o rozhodnutí meritorní. Ostatní rozhodnutí jsou vůči meritornímu rozhodnutí pomocné či uskutečňují jeho výkon.

Zákon zná čtyři základní druhy rozhodnutí v trestních věcech:

- a) **Rozsudek**, kterým se rozhoduje ve věci samé⁴⁹. Jedná se o obecnou formu rozhodnutí o vině a trestu a typicky ten druh rozhodnutí, kterým se trestní řízení za obvyklého průběhu končí. Zákon stanoví jeho jasné náležitosti, které zahrnují i) úvodní část (označení soudu, účastníků, místa vyhlášení), ii) výrokovou část (enunciát), který obsahuje vlastní rozhodnutí, iii) odůvodnění rozsudku, vztažené zejména k právnímu hodnocení rozhodnutí a závěrům provedeného dokazování, tedy skutečností, které mají i značný dopad do možnosti rozhodnutí soudu přezkoumat a iv) poučení o odvolání, tedy zejména o lhůtě a orgánu, ke kterému je možné odvolání podat.
- b) **Trestní příkaz**, kterým je rozhodováno zejména ve věcech za splnění podmínek § 314e TŘ, tedy tehdy, jestliže je skutkový stav spolehlivě prokázán opatřenými důkazy, a to i v řízení konaném po zkráceném přípravném řízení. Trestním příkazem je možné uložit pouze méně závažné tresty (např. trest odnětí svobody do jednoho roku s podmíněným odkladem jeho výkonu, trest domácího vězení do jednoho roku a další tresty dle § 314e odst. 2).
- c) **Usnesení**, které představuje obecnou kategorii rozhodnutí zejména v nemeritorních a procesních otázkách (o věci samotné je však tímto způsobem nepřímo možné rozhodnout také, například v podobě rozhodnutí o zastavení řízení)
- d) **Rozhodnutí svého druhu**, která jsou představována zejména obžalobou, jako specifickým druhem procesního úkonu státního zástupce, ale také příkazem k zatčení či některými příkazy v oblasti dokazování (příkaz k odposlechu, příkaz k domovní prohlídce apod.).

5.2.6. Opravné prostředky v trestním řízení

Opravné prostředky v trestním řízení se dělí na opravné prostředky řádné, tedy **stížnost** (směřující proti usnesení), **odvolání** (směřující proti rozsudku) a **odpor** (směřující proti trestnímu příkazu) a prostředky mimořádné, tedy **dovolání**, **stížnost pro porušení zákona** a **obnova řízení**, tedy prostředky směřující proti pravomocnému rozhodnutí ve věci.

Opravné řízení v českém právu je vybudováno na kombinaci principu apelačního a kasačního, přičemž převažuje princip apelační, tedy reformativní, který je postaven na možnosti odvolacího správního orgánu opětovně o věci rozhodnout.

⁴⁹ Výjimku v tomto ohledu tvoří rozhodování rozsudkem ze strany Nejvyššího soudu ČR v řízení o porušení zákona a některé další výjimky.

Odvolání, jako základní druh opravného prostředku směřujícího proti prvoinstančnímu rozhodnutí soudu ve věci samé, je možné podat k nadřízenému soudu prostřednictvím soudu, který rozhodnutí vynesl, a to do osmi dní po doručení napadeného rozsudku. Právo podat odvolání náleží poměrně širokému okruhu osob, tedy nejen obžalovanému, ale také státnímu zástupci, příbuzným obžalovaného, osobám blízkým či orgánu sociálně právní ochrany dětí, pokud je obžalovaný nezletilým. Odvolání musí směřovat do některého z výroků napadeného rozsudku, nelze jej tedy směřovat pouze do odůvodnění.

Stížnost je třeba podat do tří dnů u orgánu, proti jehož rozhodnutí směřuje.

Odpor je formálně nejjednodušší typ řádného opravného prostředku; na základě jeho podání dojde ke zrušení vydaného trestního příkazu a nařízení hlavního líčení k projednání věci.

Dovolání představuje mimořádný opravný prostředek proti pravomocnému rozhodnutí ve věci samé. Dovolání se podává prostřednictvím soudu první instance, který ve věci rozhodoval, a to k Nejvyššímu soudu ČR. Důvody dovolání jsou zákonem omezeny a vycházejí z vymezení § 265b TrŘ, dle kterého je možné dovolání podat jen z uvedených důvodů (například procesní chyby, vadných závěrů dokazování či nesprávného právního posouzení věci). Dovolání, které by z pohledu zákonem stanovených důvodů nebylo přípustné, bude usnesením Nejvyššího soudu odmítnuto a nebude vůbec meritorně přezkoumáno.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Kapitola podává shrnutí struktury základních institutů přestupkového a trestního procesního práva. Současný výklad o přestupkovém a trestním právu exponuje rozdíly mezi oběma právními úpravami.

KONTROLNÍ OTÁZKA

1. Na kterém orgánu činném v trestním řízení spočívá hlavní iniciativa v přípravném řízení: a) na policii ČR, b) na státním zástupci, c) na soudu, d) na orgánu pověřeném výkonem rozhodnutí
2. Na kterém orgánu činném v trestním řízení spočívá hlavní iniciativa ve fázi hlavního líčení: a) na policii ČR, b) na státním zástupci, c) na soudu, d) na orgánu pověřeném výkonem rozhodnutí
3. Proti čemu nemůže směřovat odvolání: a) proti rozsudku, b) proti některým výročkům rozsudku, c) proti odůvodnění rozsudku, d) proti výroku o náhradě škody

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Student vypracuje odvolání proti rozsudku, který mu bude pro tento účel poskytnut.

6 VYBRANÉ SKUTKOVÉ PODSTATY PŘESTUPKŮ, TRESTNÝCH ČINŮ A PROBLEMATIKA DOMÁCÍHO NÁSILÍ

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

S ohledem na zaměření studijního programu na oblast sociální práce a veřejné správy podává kapitola přehled relevantních skutkových podstat trestných činů, které se uvedených oblastí mohou dotýkat.

Kapitola obsahuje rovněž exkurz do tematiky domácího násilí jako podprahového fenoménu, se kterým se lze při agendě rodinného práva, ale také sociální práce stále častěji setkat.

CÍLE KAPITOLY

Kapitola má poskytnout studentovi povědomí o rozsahu společensky škodlivého jednání, které se může vyskytovat na úseku předmětných aktivit. Smyslem je vytvořit povědomí o tom, které situace mohou být z pohledu trestní odpovědnosti mezní.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Skutková podstata, Domácí násilí, Týrání svěřené osoby, Týrání osoby žijící ve společném obydlí

ÚVOD

Na úseku poskytování sociálních služeb a při související terénní práci vzniká potencialita porušování práv osob v pozici klientů, která může dosahovat až intenzity odpovídající trestné činnosti. Kvalifikace při poskytování takových služeb spočívá také ve schopnosti včasného rozpoznání a prevence takového jednání, které je nutno označit jako společensky škodlivé.

VÝKLADOVÁ ČÁST

TZ obsahuje stovky různých skutkových podstat trestných činů systematicky zařazených do třinácti hlav zvláštní části zákona. S ohledem na zaměření studijního programu na oblast poskytování sociálních služeb a výkon státní správy je vhodné upozornit na některé z uvedených skutkových podstat trestných činů, se kterými je možné se při poskytování sociálních služeb v praxi potkat, nejčastěji jako s průvodním jevem určité sociální události, mnohdy však i bohužel při samotném poskytování sociální služby v situaci, ve kterém se personál daného poskytovatele zachová neprofesionálně. Jedná se zejména o případy trestných činů obsažených v hlavě I (trestné činy proti životu a zdraví), hlavě IV (trestné činy proti rodině a dětem) a hlavě X (trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných) trestního zákoníku.

Uvedené skutkové podstaty jsou vybrány demonstrativně, zde uvedený výčet si neklade za cíl plně jmenovat veškeré situace, ke kterým může v souvislosti s výkonem veřejné správy a sociální prací docházet. Skutkové podstaty jsou uvedeny vždy v jejich znění dle prvního odstavce skutkové podstaty tak, aby byla vystižena podstata daného trestného činu. To nevyklučuje aplikaci možné kvalifikované skutkové podstaty pro daný trestný čin za přítomnosti určité skutečnosti, která činí daný skutek z pohledu trestněprávního postihu závažnějším.

§ 148 – **Ublížení na zdraví z nedbalosti:** „Kdo jinému z nedbalosti ublíží na zdraví tím, že poruší důležitou povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti.“

Uvedený skutek může být spáchán při nedbalostním jednání při výkonu sociální služby anebo zdravotní služby. Příkladem může být např. podání nesprávně připraveného léku anebo provedení jiného nesprávného postupu při poskytnutí zdravotních anebo sociálních služeb.

§ 150 – **Neposkytnutí pomoci:** „Kdo osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví známky vážné poruchy zdraví nebo jiného vážného onemocnění, neposkytne potřebnou pomoc, ač tak může učinit bez nebezpečí pro sebe nebo jiného, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.“

Takového činu by se mohla dopustit jakákoliv osoba, například zaměstnanec zařízení poskytovatele sociálních služeb, která by navzdory indikaci závažné poruchy zdraví některého z klientů nepřivolala odbornou pomoc.

§ 171 – **Omezování osobní svobody:** „Kdo jinému bez oprávnění brání užívat osobní svobody, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.“

Uvedená skutková podstata může být naplněna například nepřiměřeným omezováním volného pohybu či jiného rozhodování klienta poskytovatele sociálních služeb v míře, která

není obhajitelná zájem klienta, zejména pak přesahuje míru opatření přijímaných ve prospěch a pro ochranu klienta.

§ 180 – Neoprávněné nakládání s osobními údaji: „Kdo, byť i z nedbalosti, neoprávněně zveřejní, sdělí, zpřístupní, jinak zpracovává nebo si присvojí osobní údaje, které byly o jiném shromážděné v souvislosti s výkonem veřejné moci, a způsobí tím vážnou újmu na právech nebo oprávněných zájmech osoby, jíž se osobní údaje týkají, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti.“

Uvedená skutková podstata může být naplněna neoprávněným předáním osobních údajů osoby při výkonu veřejné správy.

§ 198 – Týrání svěřené osoby: „Kdo týrá osobu, která je v jeho péči nebo výchově, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.“

Uvedená skutková podstata trestného činu chrání zejména osoby, které jsou z důvodu nízkého či vysokého věku, případně zdravotního či sociálního handicapu, popřípadě jiného závažného důvodu, odkázány na pomoc jiné osoby⁵⁰. V úvahu připadají jak situace zajišťování rodičovské odpovědnosti, ale například i situace při zajišťování náhradní rodinné péče včetně ústavní výchovy. Typickým případem však může být i zajišťování péče v domovech pro seniory či jinak handicapované osoby, ve kterých se klienti ocitají ve stavu faktické odkázanosti. Pojem „týrání“ podléhá doktrinálnímu a soudnímu výkladu v tom smyslu, že se jedná o „zlé nakládání s jinou osobou, které se vyznačuje především vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti, jakož i určitou mírou trvalosti, a současně dosahuje takové intenzity, aby bylo schopno vyvolat stav, kdy osoba, která je takovému jednání vystavena, jej pocítuje jako těžké příkoří.“⁵¹ Podobně jako v případě domácího násilí, může se v tomto případě jednat o násilí psychické i fyzické, případně násilí sexuální. Není přitom nezbytně nutné, aby v dotčeném případě nastaly konkrétní následky na psychickém či fyzickém zdraví dotčené osoby. Objektem ochrany je v tomto případě také fyzická integrita a důstojnost oběti trestného činu.

Vztah mezi pachatelem trestného činu a týranou osobou nemusí být založen určitou formální cestou, například výkonem určité profese. Postačí přitom, pokud vztah vymezený jako péče nebo výchova vznikne fakticky či neformálně na základě konkludentní dohody.⁵²

§ 199 – Týrání osoby žijící ve společném obydlí: „Kdo týrá osobu blízkou nebo jinou osobu žijící s ním ve společném obydlí, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až čtyři léta.“

Uvedená skutková podstata se týká zejména případů tzv. domácího násilí, o kterém je pojednáno níže. Nejedná se pouze o násilí partnerské, ale o násilí vůči jakýmkoliv osobám,

⁵⁰ DURDÍK., T., v: DRAŠTÍK, A., komentář k § 198

⁵¹ DURDÍK, T., tamtéž

⁵² Srov. závěry usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10.08.2006, sp.zn. 7 Tdo 870/2006

kteří s pachatelem sdílejí domácnost. Může se tedy například jednat o násilí páchané mezigeneračně (dětmi na rodičích či prarodičích). Pokud by se však jednalo o násilí páchané na osobě, o níž mám pachatel pečovat, bylo by nezbytné situaci posoudit podle kvalifikace § 198.

Domácí násilí – teoretické pojetí

Pojem domácího násilí prochází v čase vývojem reflektujícím změny v pojetí partnerských vztahů a role jednotlivých aktérů v nich. Původní autorské texty jej chápaly přednostně jako násilí na ženách⁵³, pro aktuální pohled je však typický menší akcent na rozlišování genderové role. Analogicky se někdy užívaly také pojmy zneužívání partnera (*partner abuse*) či intimní násilí (*intimate violence*), ty lze podřadit pod obecný termín násilí domácího.⁵⁴ Domácí násilí může mít podobu násilí psychického i fyzického, přičemž psychické bývá často předstupněm toho fyzického.

Uvedená tématica se dostala do popředí také v důsledku pandemie COVID v letech 2020 a 2021, resp. v souvislosti s ní souvisejícími omezeními, často vedoucími jak k výraznému navýšení času, který spolu partneři trávili, tak k nárůstu stresorů v podobě domácího výkonu pracovní činnosti a nejistoty v oblasti ekonomického vývoje. Zajímavé důsledky v právní rovině měla pandemická situace také v oblasti ztížení aplikace některých institutů běžně užívaných v boji s domácím násilím, například institutu vykázání, které v určitých časových etapách nebylo možné realizovat.

Definice a právní úprava v souvislosti s projevy domácího násilí:

Distinktivním znakem domácího násilí je zejména jeho páchání v soukromí, jeho opakovanost či postupný nárůst a specifčnost jeho důvodů, které se většinou odlišují od prvků obecné násilné kriminality.

Z pohledu příčin domácího násilí lze rozlišit následující teoretické přístupy k fenoménu domácího násilí⁵⁵:

1. Teorie jednofaktorové:

- Psychologická teorie domácího násilí, která se zaměřuje na pochopení individuálních psychických aspektů agresora, včetně možných dopadů závislosti na návykových látkách (významně překonána);
- Sociologická teorie domácího násilí, prezentující fenomén domácího násilí jako následek rozložení genderových rolí v rámci společnosti (významně překonána);

⁵³ To vycházelo zejména z metodologie dřívějších výzkumů a pojetí domácího násilí jako fyzické formy násilí. Pozdější studie takové pojetí relativizují. Čírtková, L., str. 1, 2.

⁵⁴ Čírtková, L., tamtéž.

⁵⁵ Čírtková, tamtéž.

- Biologicko-genetická teorie domácího násilí; aktuálně neaplikovaná teorie, postihující biologické předpoklady pro vznik domácího násilí.
2. Teorie multifaktorové:
- Makrosystémové příčiny, dle kterých je domácí násilí důsledkem faktorů doprovázejících hierarchické uspořádání v rámci společnosti (kombinace společenské tolerance určitých projevů násilí, hierarchické role v rámci párů atd.);
 - Exosystémové příčiny, vysvětlující jev domácího násilí jako souhrnu příčin vyplývajících z bezprostředního okolí pachatele a oběti, tedy např. sociální skupiny přátel či rodiny;
 - Mikrosystémové příčiny, vysvětlující příčiny domácího násilí realizací vztahů v rámci rodiny, včetně zneužití neformálního práva na ovlivnění blízké osoby, zneužití znalosti blízké osoby pro účely manipulace, vynucování „předepsaných“ rolí v rámci rodiny;
 - Ontogenetické vlivy spočívající v individuálních charakteristikách pachatele a oběti, a to z hlediska naučených vzorců chování.

Důsledky střetu jedince s projevy domácího násilí představují rizikový faktor jeho dalšího života a vývoje, zejména může být příčinou kriminogenních a viktimogenních projevů (přijetí role oběti, narušení sebevědomí, sociálních vazeb, akceptace násilí jako součásti života).

Právo reaguje na výskyt domácího násilí prostředky občanského, policejního (správního) i trestního práva.

První právní „linii obrany“ představuje **instit ut vykázání podle ust. § 44 ZoPČR**, spočívající v možnosti vykázání pachatele domácího násilí ze společného obydlí policejním orgánem. Pachatel může být vykázán na dobu maximálně 10 dní od provedení, rovněž i ve své nepřítomnosti. Vykázaná osoba může proti rozhodnutí policejního orgánu podat na místě námitky, které zasahující policista předá k vyřízení krajskému ředitelství PČR (zachována je také možnost podání námitek v písemné podobě, a to do tří dní od nařízení výkonu).

Po provedení vykázání podle výše uvedeného odstavce přichází v úvahu zejména postup prostředky občanského či trestního práva. ZŘS v tomto ohledu nabízí možnost postupu ve věcech ochrany proti domácímu násilí, konkrétně pak vydání předběžného opatření podle § 400 a násl. ZŘS. Návrh na vydání předběžného opatření je oprávněna podat kterákoliv osoba, která se stane jeho obětí či skutečnosti zjevně směřující k tomu, že se jeho obětí stane. Takový návrh musí obsahovat vyličení skutečností, které osvědčují, že je společné bydlení navrhovatele a odpůrce v domě nebo v bytě, kde se nachází společná domácnost, pro navrhovatele nesnesitelné z důvodu tělesného či duševního násilí vůči navrhovateli anebo ji-

němu, kdo v domácnosti žije, anebo vylíčení skutečností, které osvědčují nežádoucí sledování nebo obtěžování navrhovatele⁵⁶. Soud je povinen o návrhu rozhodnout do 48 hodin od obdržení. Pokud návrhu vyhoví, odpůrci se předběžným opatřením zejména uloží, aby opustil společné obydlí jakož i jeho bezprostřední okolí, aby se nezdržoval ve společném obydlí, aby nevstupoval do bezprostředního okolí společného obydlí, aby se zdržel setkávání s navrhovatelem či aby se zdržel nežádoucího sledování a obtěžování navrhovatele, a to jakýmkoliv způsobem. Předběžné opatření je vykonatelné vydáním, které doručuje soudní vykonavatel, někdy za účasti Policie ČR.

Podstatná na shora uvedené definici je skutečnost, že soudu pro vydání postačí pouhé osvědčení skutečností, nikoliv prokázání. Soud tedy v řízení o vydání předběžného opatření neprovádí dokazování, které by s ohledem na časovou lhůtu k vydání předběžného opatření nebylo proveditelné. Osvědčením se rozumí nižší míra prokázání skutečností rozhodných pro vydání rozhodnutí. Ani takové osvědčení však nemusí být jednoduché, zejména s ohledem na problematické dokazování některých druhů domácího násilí. V praxi se často dokládá záznam z policejního zásahu, fotodokumentace či videodokumentace, případně lékařské zprávy (jak v případě ošetření při fyzickém napadení, tak například zprávy od poskytovatele psychologické či psychiatrické péče, která s obětí domácího násilí pracuje).

Trvání vydaného předběžného opatření činí 1 měsíc od jeho vydání a může být prodloužováno postupem podle § 410. Musí v takovém případě prokázat, že trvají důvody pro další trvání předběžného opatření.

Z pohledu aktuálně platné trestněprávní úpravy je jednání naplňující znaky domácího násilí postihováno zejména v rámci výše uvedených skutkových podstat § 198 TZ (Týrání svěřené osoby) a § 199 (Týrání osoby žijící ve společném obydlí), přičemž druhá z uvedených skutkových podstat je obecnější a pro postihování domácího násilí příhodnější. Její skutková podstata v odst. 1 předmětného ustanovení zní: „*Kdo týrá osobu blízkou nebo jinou osobu žijící s ním ve společném obydlí, bude potrestán trestem odnětí svobody na šest měsíců až čtyři léta*“. Uvedená trestní sazba zmíněné jednání řadí mezi přečiny, tedy trestné činy s menší společenskou škodlivostí, pokud však nedojde ke kvalifikaci v některé z tzv. kvalifikovaných skutkových podstat, tedy k uvedeným znakům nepřistoupí jiná skutečnost (například způsobení závažnějšího následku). Charakteristické pro uvedené jednání pak je to, že záměrem není postihnoutí stavu vzájemného konfliktu, ale vždy jednostranného jednání agresora vůči oběti.

⁵⁶ Viz § 402 odst. 1 ZŘS

ZÁVĚR

Skutkové podstaty trestných činů mají dvojí funkci: v rámci systému trestního práva nám vymezují hranici trestní odpovědnosti jako takové, v rámci naší profesní praxe a života nám však definují nepřekročitelnou mezi společensky únosného jednání.

Výše uvedené skutkové podstaty se vyznačují značnou latencí páchaného jednání. O to více je podstatné si všimnout jejich projevů a postupovat tak, aby takovým jednáním bylo předcházeno.

KONTROLNÍ OTÁZKA

1. Domácí násilí se oproti obecným formám kriminality vyznačuje zejména: a) svou intenzitou, b) tím, že je pácháno v soukromí, c) trvalostí, d) rozdělením genderových rolí
2. Mezi prostředky ochrany proti domácímu násilí nepatří: a) institut vykázaní podle § 44 ZoPČR, b) institut předběžného opatření podle ZŘS, c) institut trestního oznámení, d) institut předběžného opatření podle OSŘ.
3. Důvodem vylučující odpovědnost za spáchaný trestný čin týrání svěřené osoby je: a) svolení poškozeného, b) nenaplnění znaků skutkové podstaty, c) omluvitelný důvod na straně útočníka, c) účinná lítost útočníka

KORESPONDENČNÍ ÚKOL

Student připraví esej na téma: jakým způsobem zavést účinnou prevenci páchaní trestné činnosti při poskytování sociálních služeb.

DALŠÍ ZDROJE

Doporučena je práce s komentovanou literaturou a judikaturou k výše uvedeným skutkovým podstatám.

LITERATURA

Monografie:

GRIVNA, T., SCHEINHOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol., Kriminologie. 4 vyd., Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, ISBN 978-80-7478-614-3

VÁLKOVÁ, H., KUČHTA J., HULMÁKOVÁ, J., a kol., Základy kriminologie a trestní politiky, 3. vyd., Praha: C.H. Beck, 2019, ISBN 978-80-7400-732-3

JANKŮ, M., a kol., Základy práva pro posluchače neprávnických fakult, 5. přepracované a doplněné vydání, Praha: C.H. Beck, 2013, ISBN 978-80-7400-494-0

JIRÍČEK, P., MAREK, T., Řešení bagatelních deliktů, Praha: Leges, 2014, ISBN 978-80-87576-90-8

MATOUŠEK, O., Mládež a delikvence, 3. vyd., Praha: Portál, 2011, ISBN 978-80-7367-825-8

JELÍNEK, J., Trestní právo hmotné, 1.vyd., Praha: Leges, 2009, ISBN 978-80-87212-24-0

JELÍNEK, J., Trestní právo procesní, 1. vyd., Praha: Leges 2010, ISBN 978-80-87212-30-1

MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P., a kol., Kurs trestního práva, Trestní právo procesní, 3. přepracované a doplněné vydání, Praha: C.H. Beck, 2007, ISBN 978-80-7179-572-8.

ŠČERBA, F., COUFALOVÁ, B., Efektivita sankcionování mladistvých, Praha: Leges, 2016, ISBN 978-80-7502-131-1

DRAŠTÍK, A., kol., Trestní zákoník: komentář, Wolters Kluwer, 2015, Praha, ISBN 978-80-7478-790-4

Články:

Čírtková, Ludmila, 1954-: Domácí násilí ve faktech a teoriích: vymezení problému, Gender - rovné příležitosti - výzkum, Roč. 3, č. 1 (2002), s. 1-3; ISSN 1213-0028

Zprávy a jiné zdroje:

Nyklová, Blanka, Moore, Dana, Násilí na ženách v souvislosti s COVID-19 – Výzkumná zpráva, Sociologický ústav AV ČR, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, dostupné na: [blanka_nyklova_dana_moree_-_nasili_na_zenach_v_souvislosti_s_covid-19.pdf \(cas.cz\)](#)

Právní předpisy:

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád

Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii ČR

Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich

Zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení o nich

SHRnutí STUDIjNÍ OPORY

Předložená studijní opora si klade za cíl vzbudit zájem a podat to nejpodstatnější o dvou právních oborech, které nejvíce ze všech plní ve společnosti protektivní funkci, tedy právu přestupkovém a trestním.

V obou případech je rozsah zkoumaného tématu vůči rozsahu této opory daleko přesahující. Přesto je však vhodné znát alespoň ty základní momenty právní úpravy, na jejichž příkladě pochopíme její smysl a strukturu. Přesto se však, zejména při studiu trestního práva, neubráníme dojmu jisté archaičnosti celkového pojetí trestní politiky a trestněprávního postihu. Navzdory poznatkům o neúčinnosti retributivního přístupu stále žijeme ve společenské poptávce po zvyšování sankcí rozšiřování trestní odpovědnosti, tedy po retributivním pojetí trestní politiky, které však, dle dostupných statistik a pozorování, spíše selhává.

Jak právo přestupkové, tak právo trestní, akcentují multioborový přístup ke zkoumané tématice. Je tak vhodné, aby kdokoliv, kdo se rozhodne se zmíněnými právními obory zabývat více než v elementární rovině, začal současně zkoumat psychologické vlivy, které pachatele k trestné činnosti vedou. Pokud má být prevence skutečně účinná, vyžaduje aktivní přístup z pohledu individuální prevence, tedy i formativní práci s pachateli trestných činů.

PŘEHLED DOSTUPNÝCH IKON

	Čas potřebný ke studiu		Cíle kapitoly
	Klíčová slova		Nezapomeňte na odpočinek
	Průvodce studiem		Průvodce textem
	Rychlý náhled		Shrnutí
	Tutoriály		Definice
	K zapamatování		Případová studie
	Řešená úloha		Věta
	Kontrolní otázka		Korespondenční úkol
	Odpovědi		Otázky
	Samostatný úkol		Další zdroje
	Pro zájemce		Úkol k zamyšlení

Název: **Trestní a přestupkové právo**

Autor: **JUDr. Michal Vítek, Ph.D.**

Vydavatel: Slezská univerzita v Opavě
Fakulta veřejných politik v Opavě

Určeno: studentům SU FVP Opava

Počet stran: 73

Tato publikace neprošla jazykovou úpravou.